

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A demográfiai vizsgálatok alapfogalmai

Páthy Ádám

SZE Regionális Tudományi és Közpolitikai Tanszék

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A népességstatisztika története

Próbálkozások a népesedés gazdasági és társadalmi hatásainak felderítésére az ókorban.

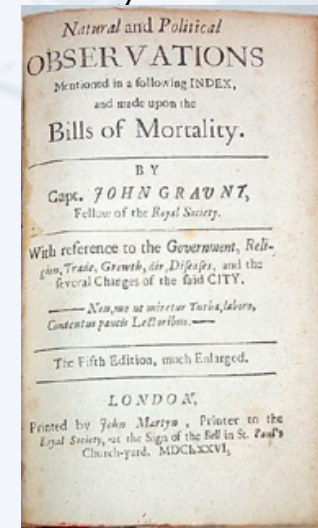
Késő reneszánsz gondolkodás: a klasszikus elméletek újrafelfedezése.

A modern demográfia kialakulása:

John Graunt (1620-1674): a modern demográfia tudományának megalapozója.

CAPTAIN JOHN GRAUNT

A népesedés biológiai elméletei

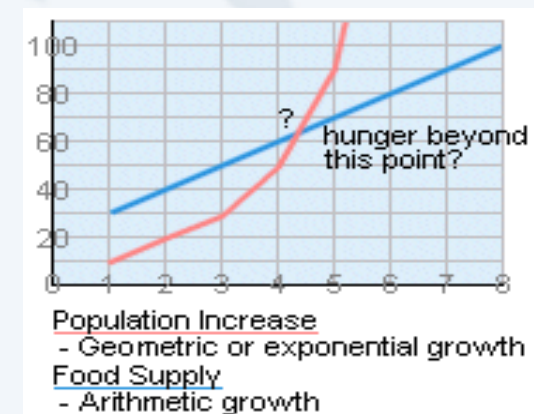
Fő kérdés: milyen módon szabályozza a természet az emberi nem szaporodását?

Thomas Malthus (1766-1834): a túlnépesedés veszélyei

- **Az erőforrások mennyisége aritmetikus, a népesség száma viszont exponenciális ütemben nő**
- **Az előrejelzések kizárják a technológiai fejlődést**

Egyéb biológiai elméletek (Doubleday, Pearl), malthusianizmus.

Előtérbe kerül a népesedéstudomány.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A demográfiai átmenet elmélete

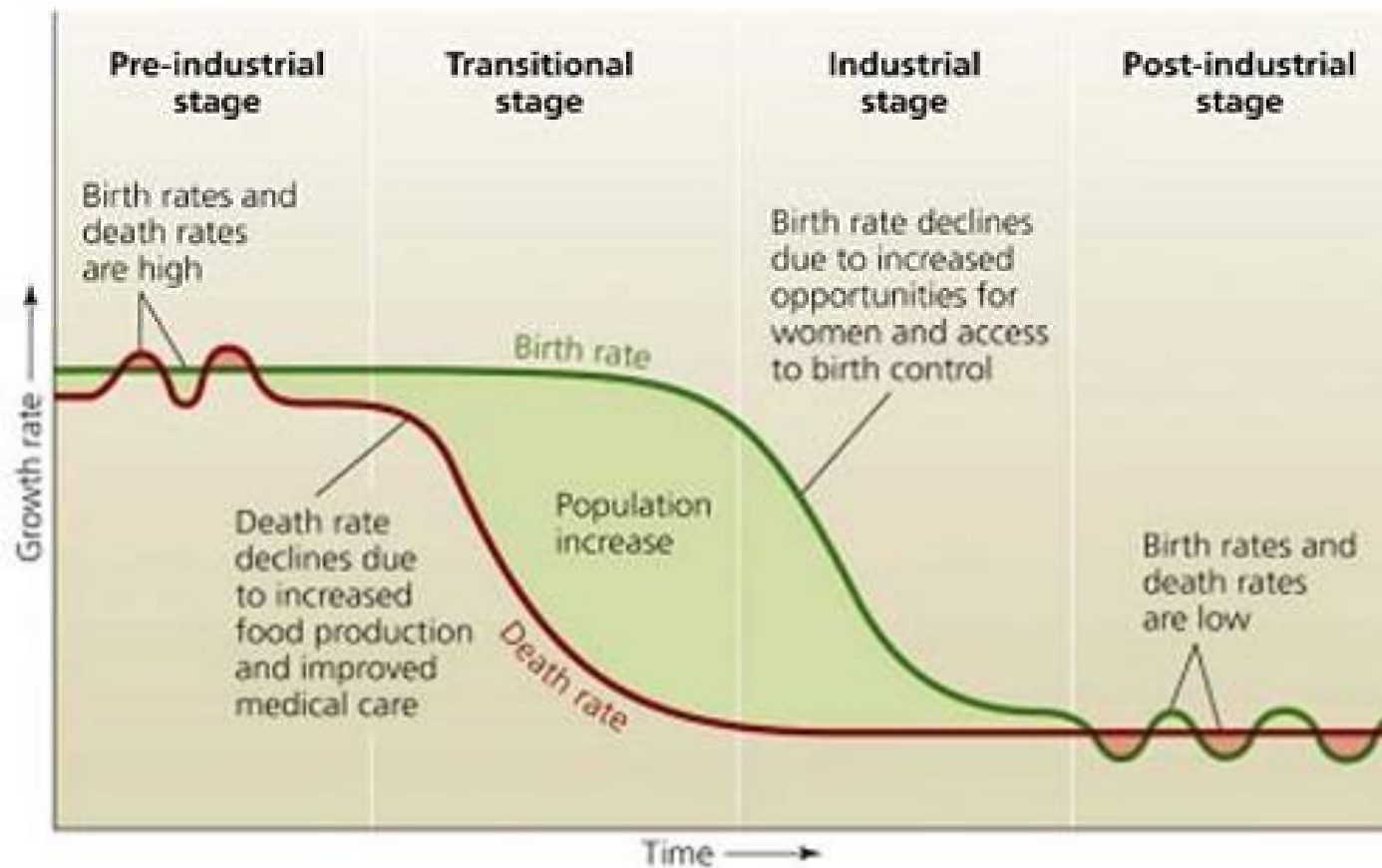
Frank Notestein (1902-1983): a születések és halálozások arányának alakulását a technológiai fejlettség és a társadalmi normák befolyásolják.

- 1. Preindusztriális: magas termékenység és halandóság. Alacsony technológiai fejlettség.**
 - 2. Átmeneti: csökkenő halálozás, magas termékenység. Fejlődő agrártechnológia, higiéniai rendszabályok.**
 - 3. Indusztriális: megkezdődik a születési ráta gyors csökkenése. Születésszabályozás, változó társadalmi normák.**
 - 4. Posztindusztriális: alacsony szinten stabilizálódik a születési és halálozási ráta. Stagnáló tendenciák, népességcsökkenés.**
-

A demográfiai átmenet elmélete

Demographic Transition

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Modern népesedési elméletek

Klasszikus közgazdasági elmélet (Adam Smith): a népek gazdagodásának alapja a munka; a népszaporulat a rendelkezésre álló élelem és a munkaerő iránti igény függvénye.

Hullámzáselmélet (Richard Easterlin): a termékenység ciklikusan változik, a kisebb létszámú kohorszoknál magasabb a jövedelem illetve a munkaerőkereslet.

Hasznosság-költség elmélet (Harvey Liebenstein): a szülők akkor vállalnak további gyermekeket ha az azokból származó megelégedettség szintje magasabb, mint a befektetett költségek.

New Home Economics (Gary Becker): a gyermekvállalás a szülők racionális döntéseinek sorozatán alapul. A kiadások nagysága és a családi jövedelem a két fő faktor.

Szociológiai megközelítés (Bertillon, Dumont): a reprodukciós magatartást a szociális környezet és az egyéni akarat befolyásolja. A civilizáció fejlődése erős hatást gyakorol a társadalmi folyamatokra.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Születési és halálzási mutatók

A természetes népmozgalom két alapvető mutatója a termékenység (fertilitás) és a halandóság (mortalitás).

Termékenység

- Az alapmutatók a szülőképes korban levő nőkre vonatkoztatva adják meg a gyerekszámot
- A születéseket befolyásolják az adott társadalom életviszonyai, életkörülményei

Halandóság

- Ugyanúgy függ az életkörülményektől és a technikai fejlettség szintjétől
 - Mértékét egyéb események is befolyásolhatják
-

A halandóság mérése

Nyers halálozási arányszám: az adott évben meghaltak 1000 lakosra jutó száma

$$D/P*1000$$

- A mutató a teljes lakosságot veszi figyelembe
- A népesség évközepi száma

Korspecifikus halálozási arányszámok: korcsoportokon belül mutatják a halálozási arányokat

- A leggyakoribb az öt éves korcsoport, de kohorszokra bontva is mérik
- A mutatót a két nemre vonatkoztatva külön is számolják

Csecsemőhalandósági ráta: egy éven aluli meghalt gyermekek száma az összes újszülötthöz képest

$$D_{0-1}/B*1000$$

Gyermekhalandósági ráta: 5 éves vagy annál fiatalabb korban meghalt gyermekek száma a 0-5 éves korcsoport létszámához viszonyítva

Magzati veszteség: A magzati halálozás és a terhességmegszakítások összessége

$$D_{pr.nat}+Abort$$

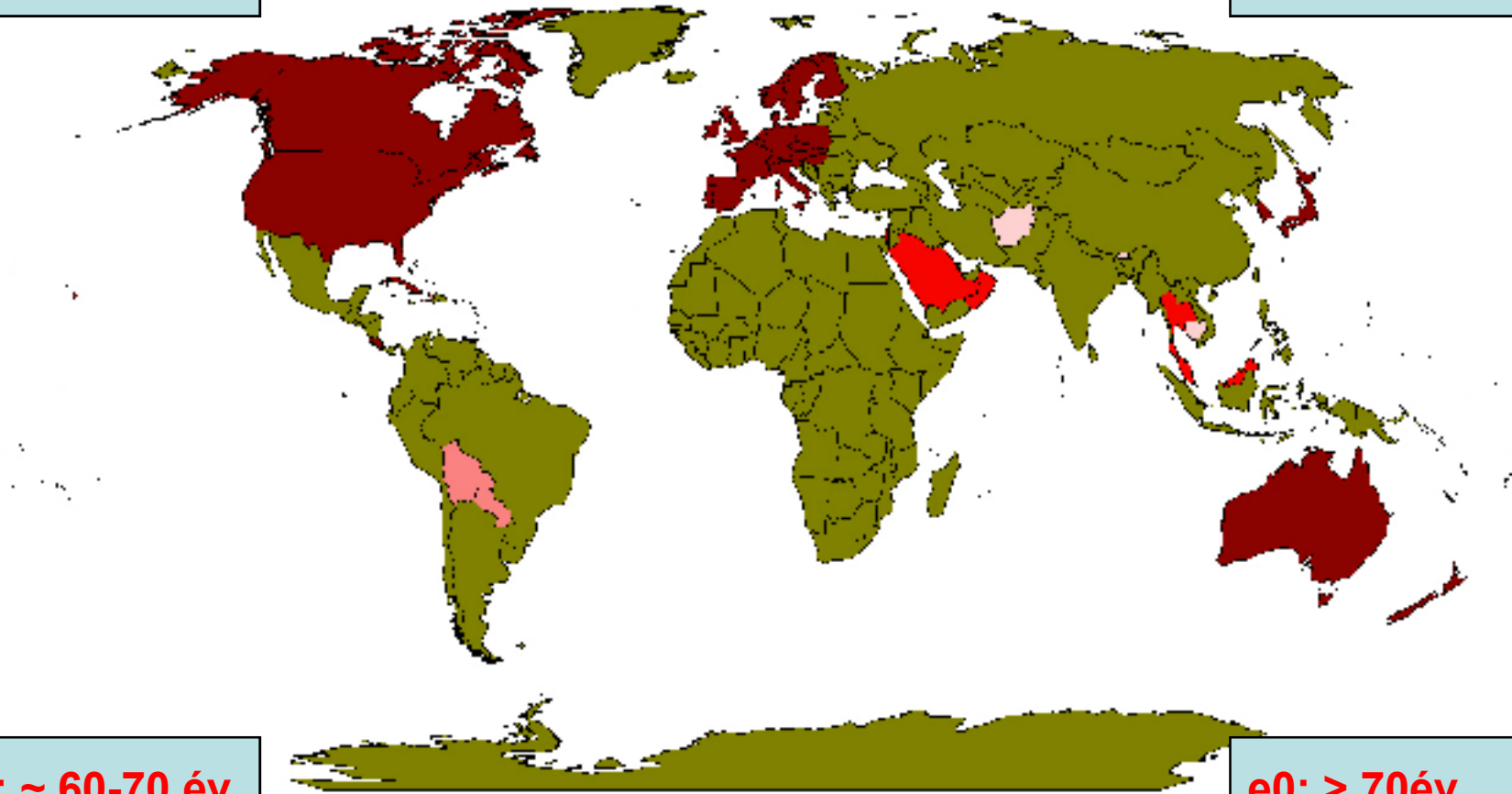
SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A Föld országai korszecifikus halálozási mutatók alapján

e_0 : ~ 50 év
 D_{0-1} : ~150‰

e_0 : ~ 50-60 év
 D_{0-1} : ~100‰

e_0 : ~ 60-70 év
 D_{0-1} : < 50‰

e_0 : > 70 év
 D_{0-1} : ~5‰

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A születéskor várható átlagos élettartam

A számítás a halandósági táblák alapján folyik

Halálozási valószínűség: annak kiszámítása az adott évben meghaltak korából, hogy az adott életkort megélők milyen valószínűséggel hálnak meg a következő születésnapjuk előtt

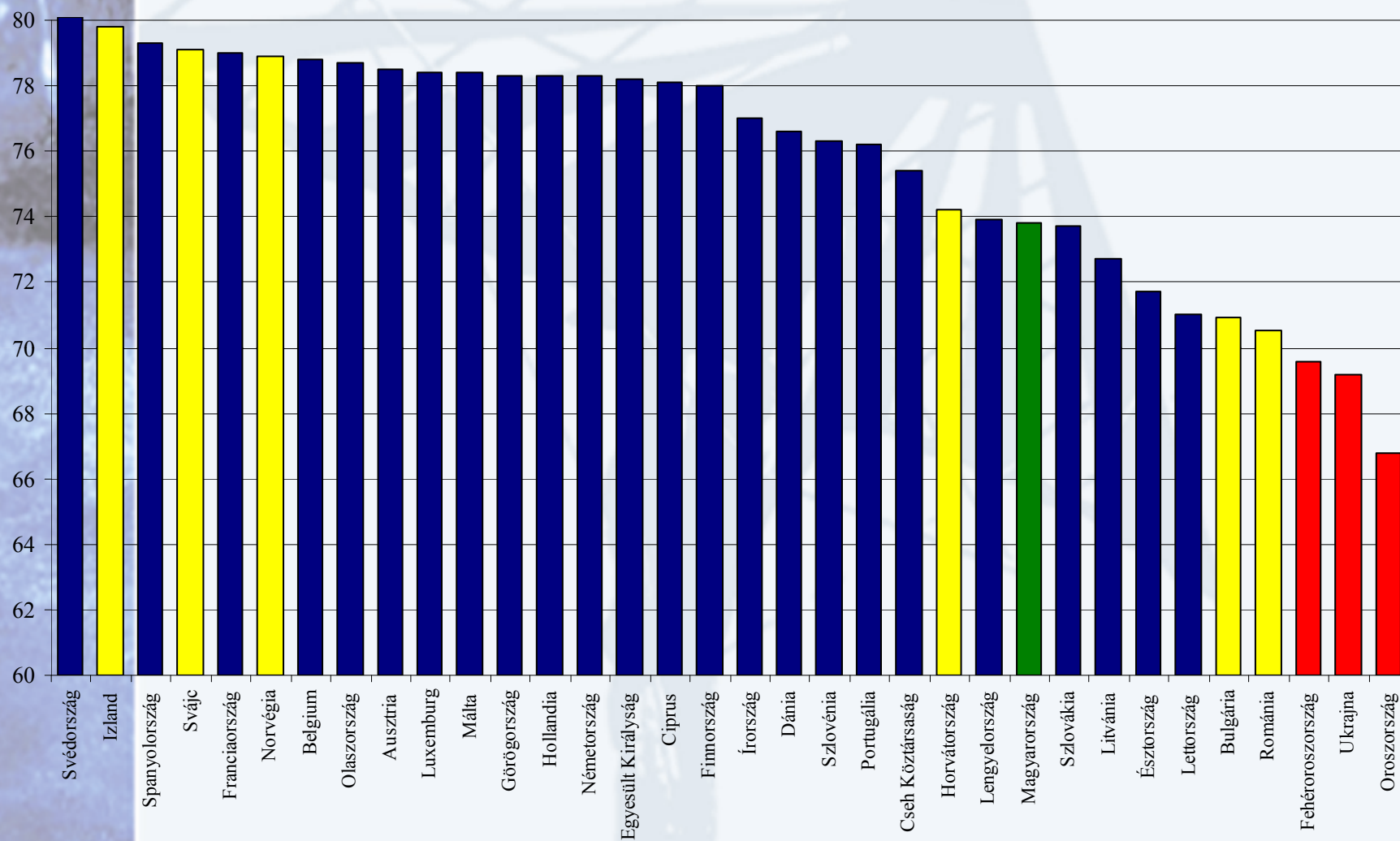
Továbbélési rend: a halálozási valószínűség alapján kiszámolható, hogy egy 100 000 főből álló nemzedék hogyan hal ki az átlagéletkora emelkedésével

Várható élettartam: a továbbélési rend alapján kiszámítható, hogy az adott életkort elérő személyek átlagosan hány évig fognak még élni

A leggyakoribb mutató a születéskor várható élettartam

Várható élettartam Európában (2005)

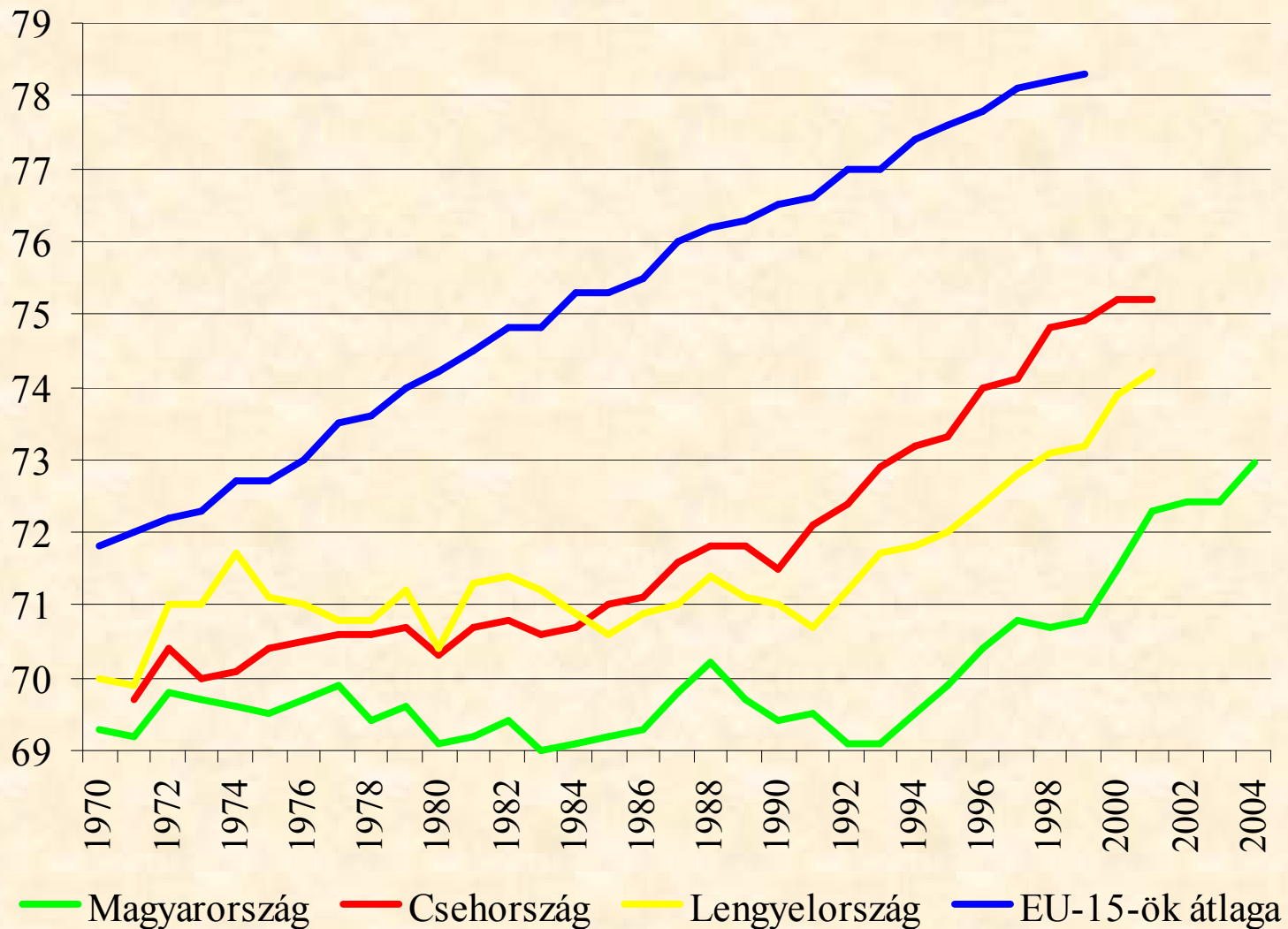

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A születéskor várható élettartam alakulása

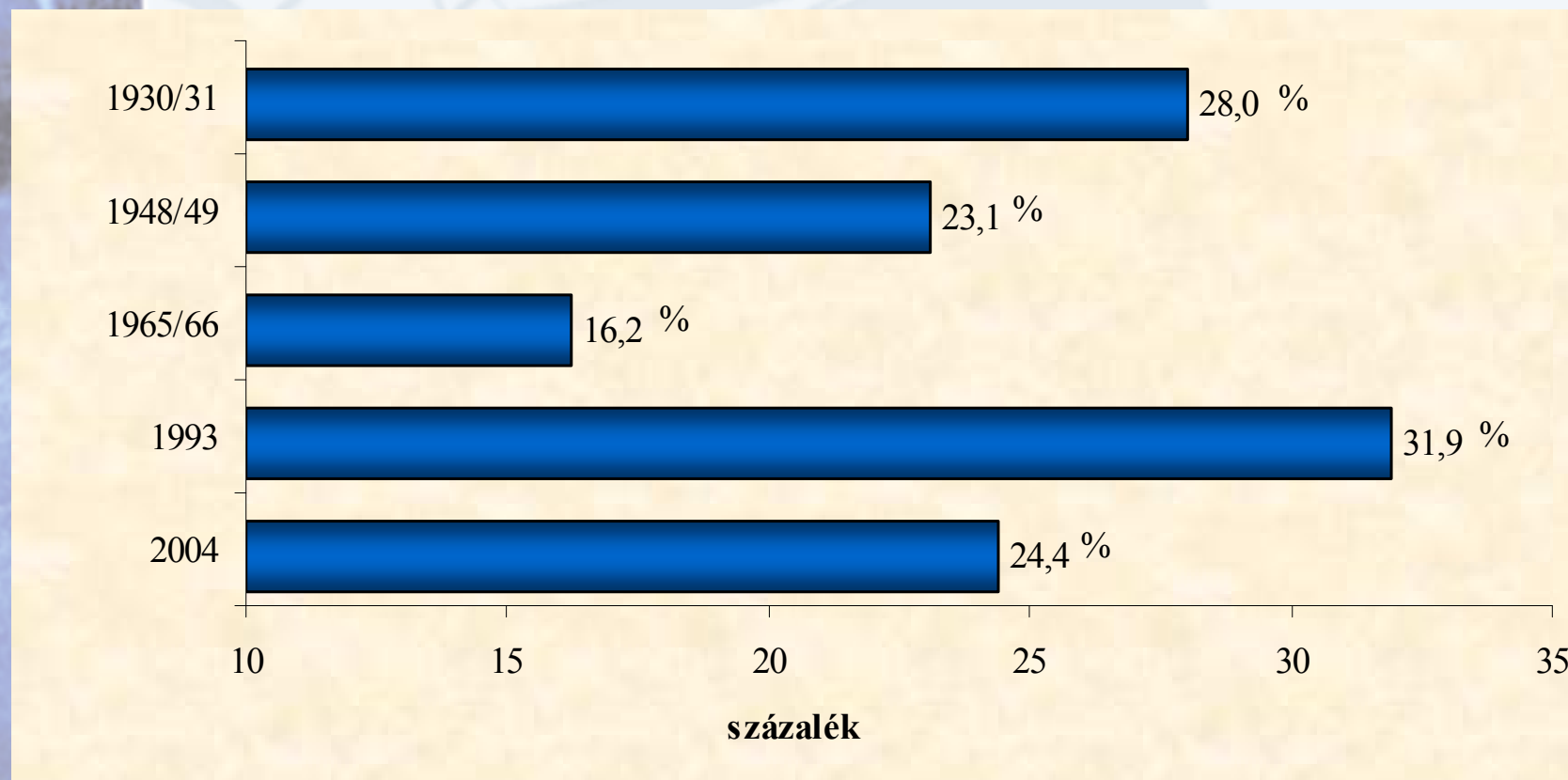

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

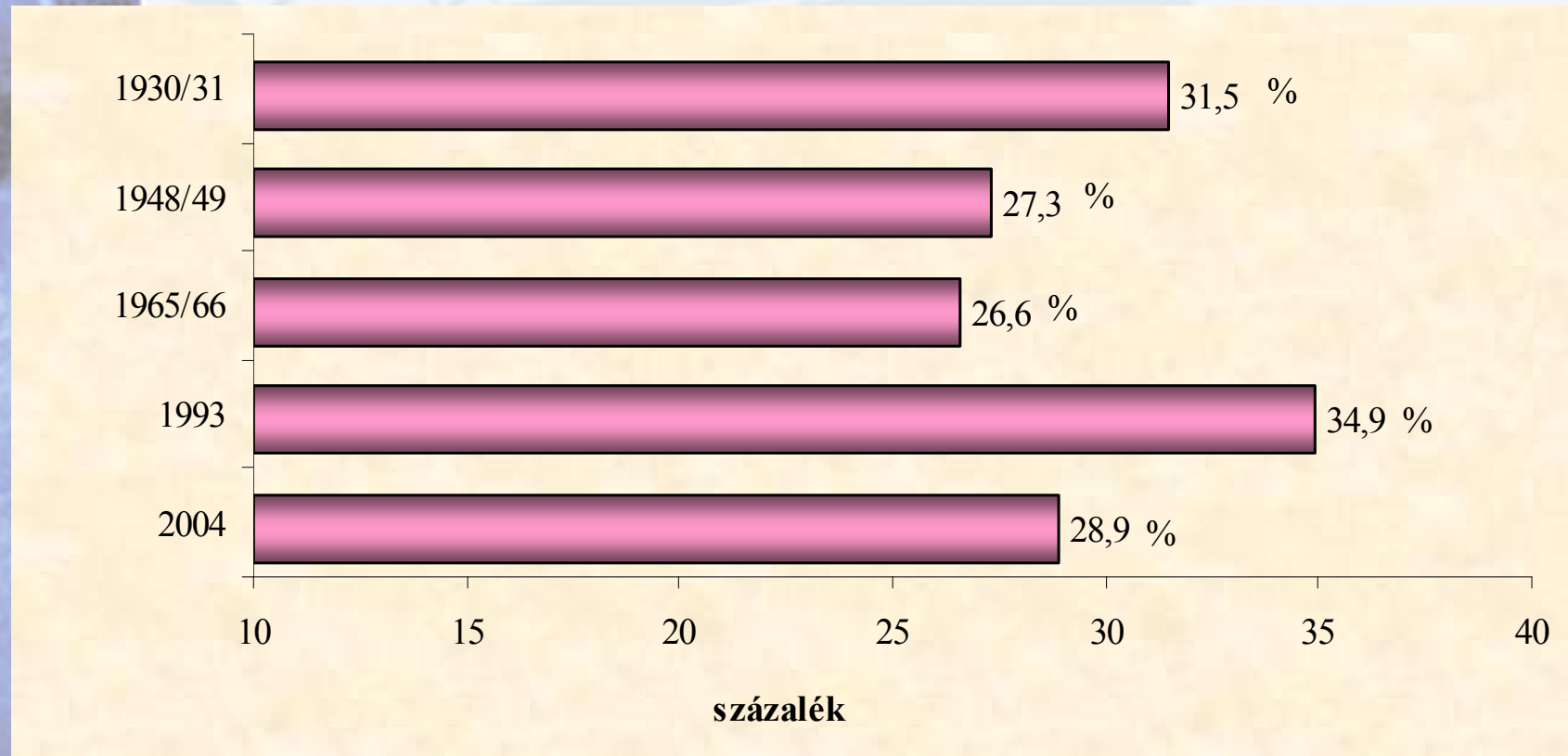
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Halálzási valószínűségek I.

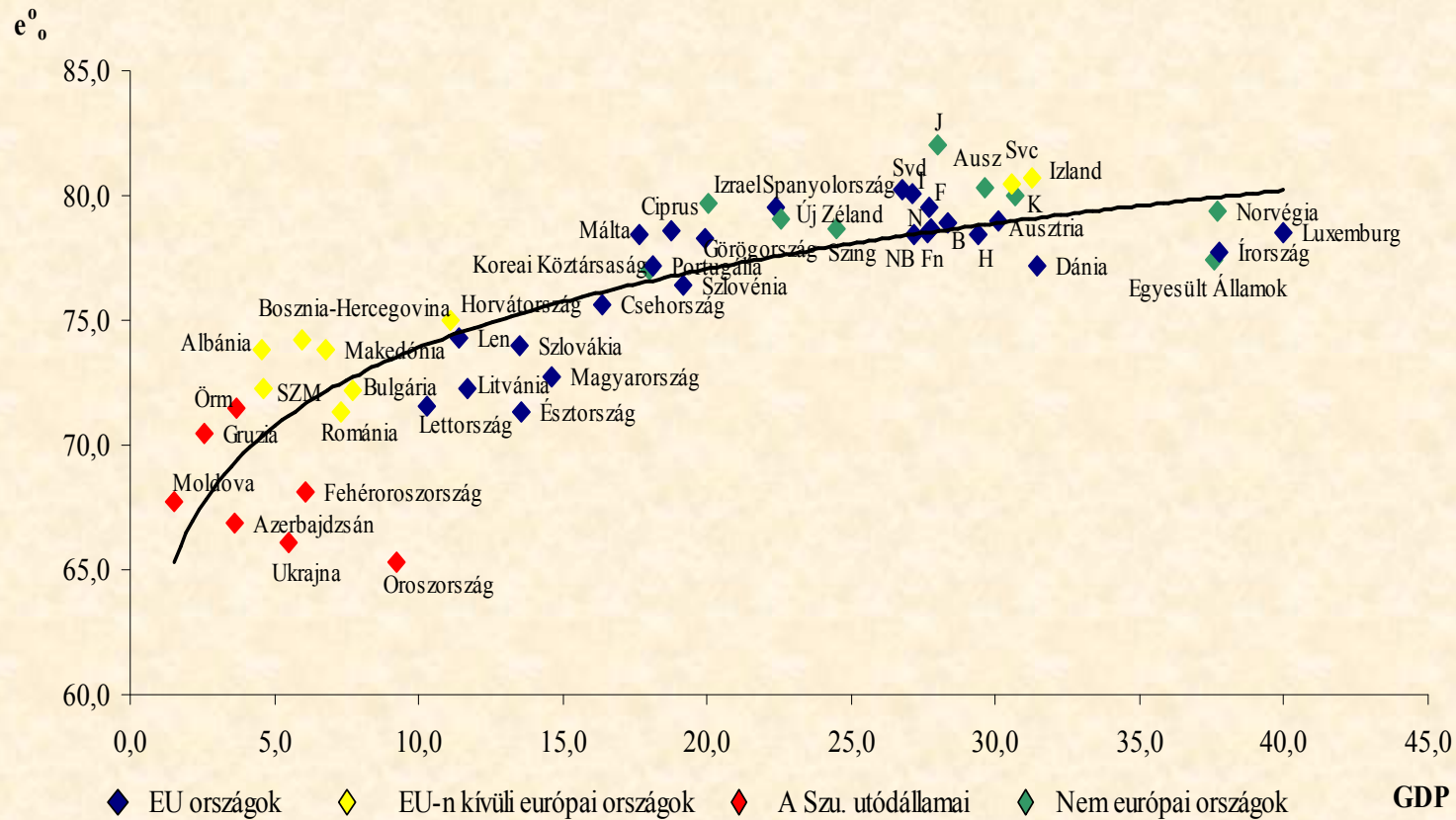
Halálzási valószínűségek II.

GDP és várható élettartam

Összefüggés a születéskor várható élettartam (e^0) és a vásárlóerő paritással korrigált, egy főre jutó hazai össztermék (GDP) között az európai országokban és néhány Európán kívüli fejlett országban a 21. század első éveiben

Korrelációs együttható: 0,82019 $p < 0,0001$

Forrás: Human Development Report 2005, UNDP.

Józan Péter

Termékenységi mutatók

Nyers születési arányszám: a születések számának és a népesség évközepi számának hányadosa ezrelékben - natalitás

$$B/P * 1000$$

Általános termékenységi arányszám: az újszülöttek számának a szülőképes korban levő nők számához viszonyított aránya - korszpecifikus arányszámok

$$B/P_{f15-49} * 1000$$

Teljes termékenységi arányszám: hipotetikus gyermekszám, amelyet egy nő szülne egész élete folyamán, ha az adott évi gyakorisághoz viszonyítanánk. 2,1 a minimum az egyszerű reprodukcióhoz

Bruttó reprodukciós együttható: egy adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő hány leánygyermeknek adna életet

Tiszta reprodukciós együttható: az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett egy nő hány olyan leánygyermeknek adna életet, aki megérné az anya születéskor adott életkorát

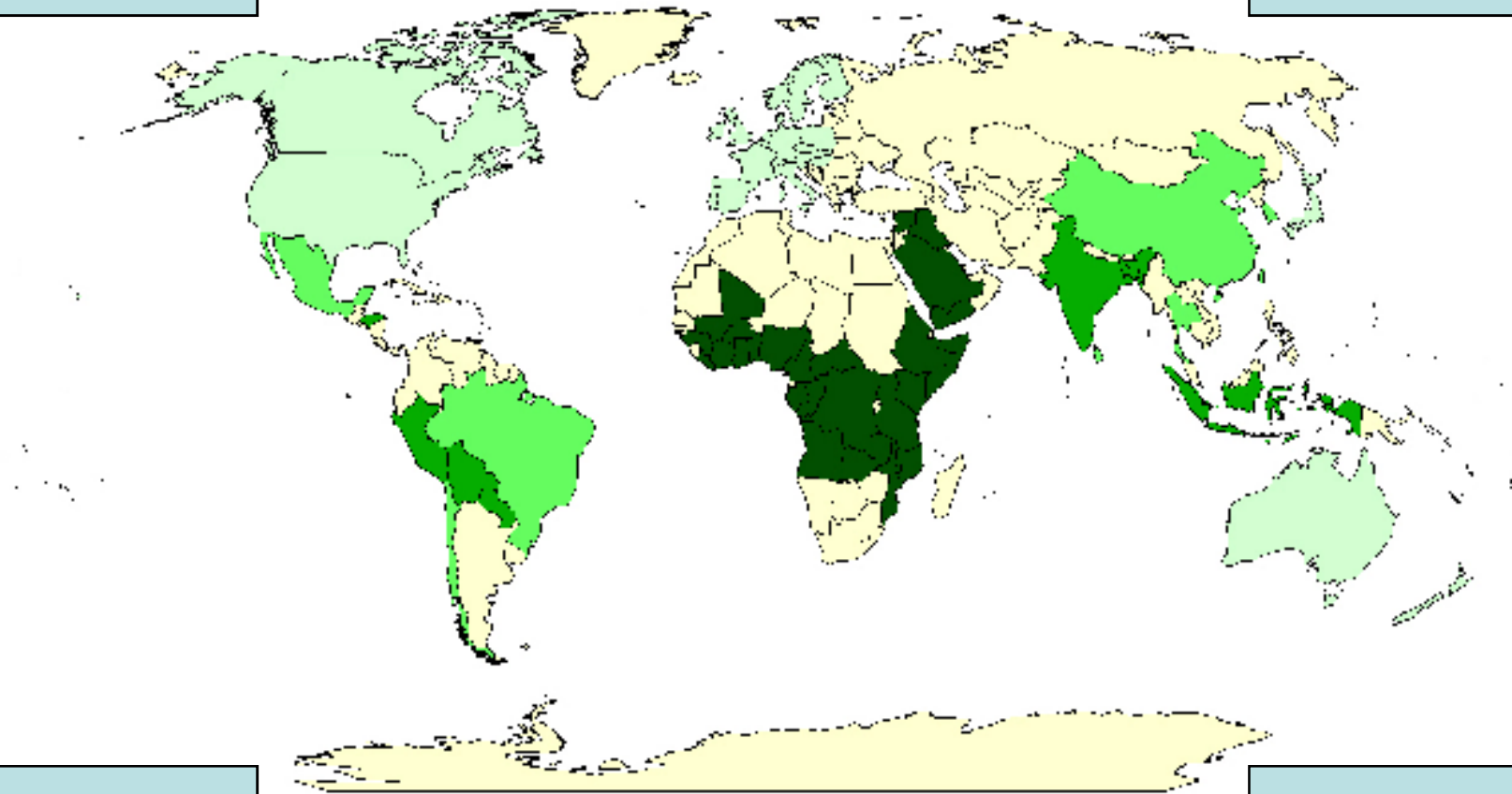
- **Csecsemő és gyermekhalandóság valamint női halandóság figyelembe vétele**

Teljes termékenységi mutató

TFR: 2 alatt

TFR: 2-4

TFR: 4-6

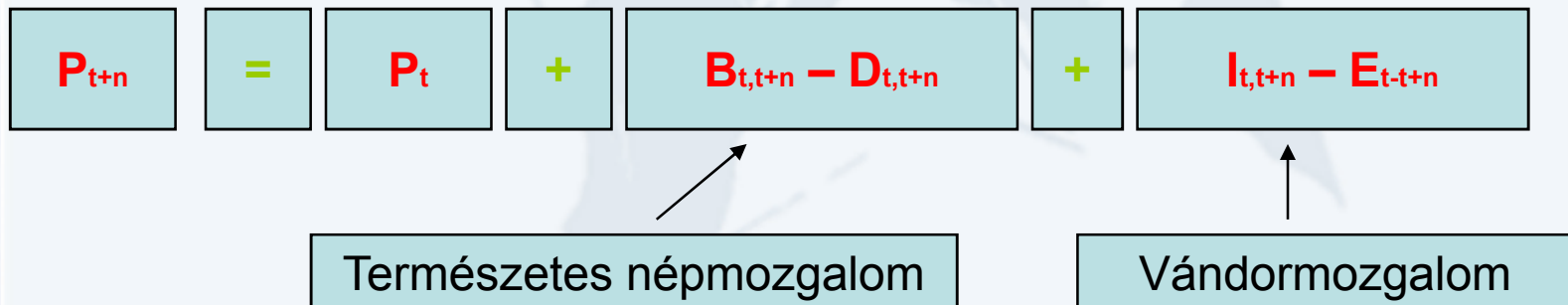
TFR: 6-7

A szaporodás és fogyás mutatói

Természetes szaporodás: a születések és halálozások különbsége

Tényleges szaporodás: a természetes szaporodás és a külső vándorlási különbözet összege

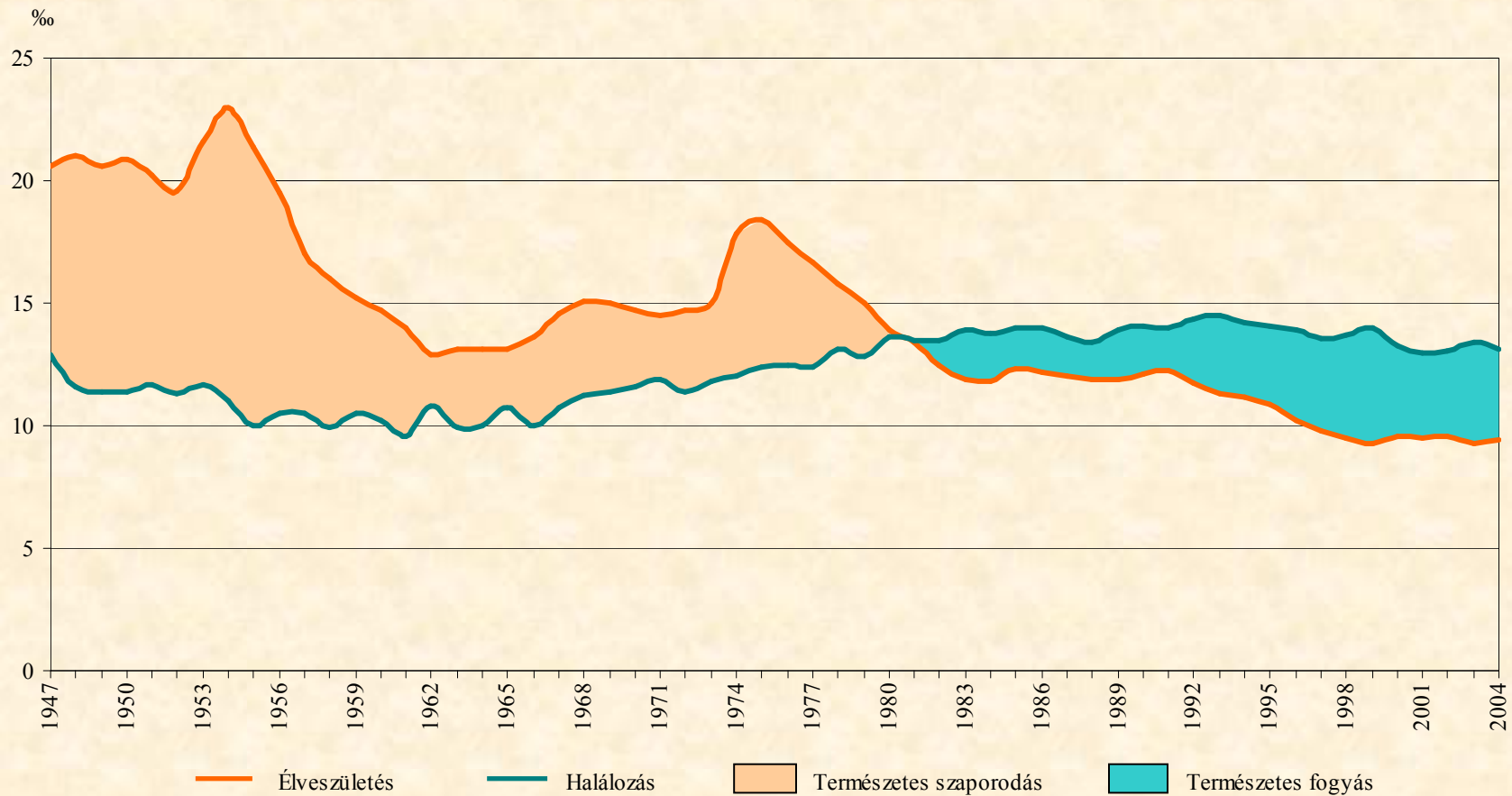

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A természetes szaporodás alakulása Magyarországon

A természetes szaporodás illetve fogyás
1947-2004

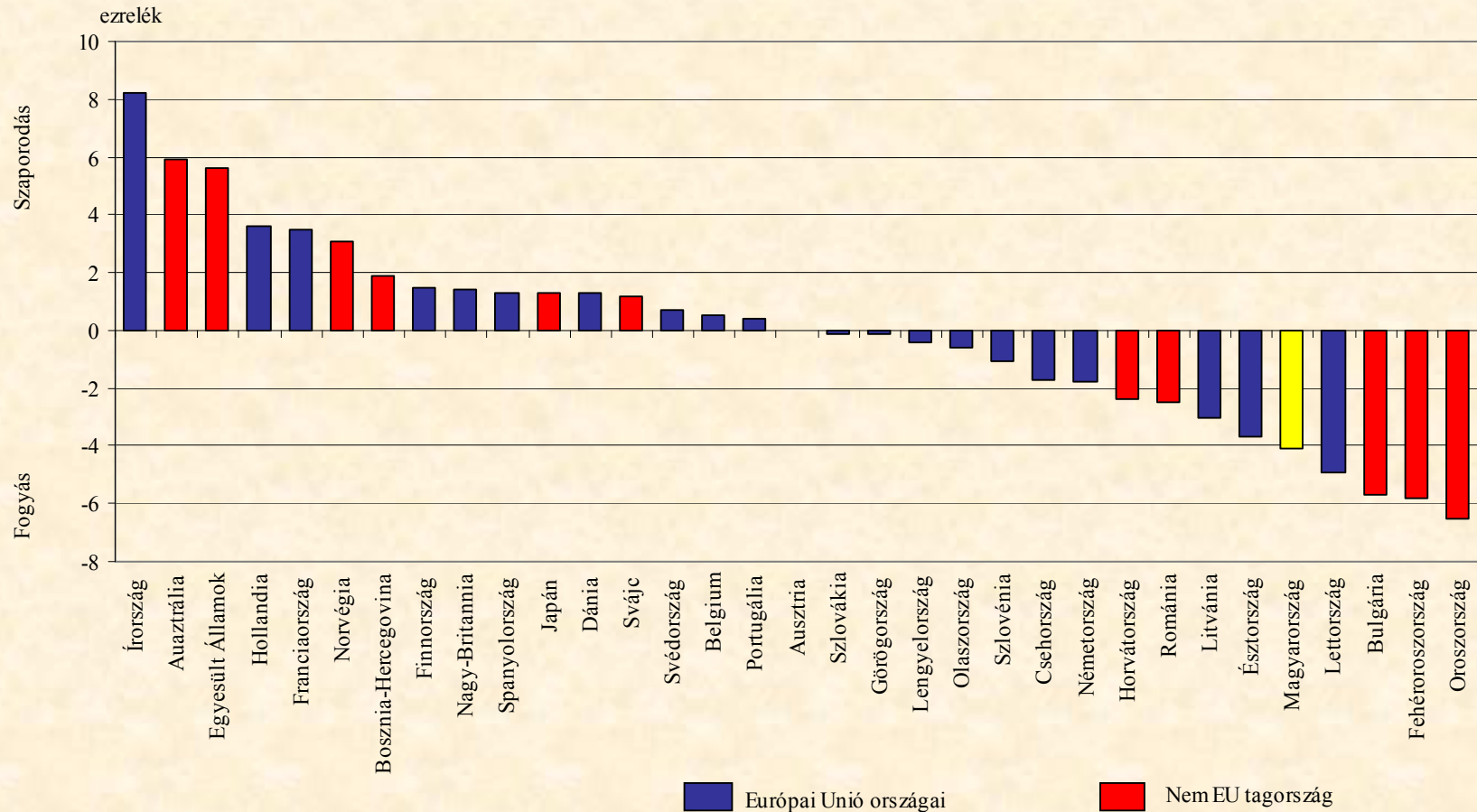

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2004, Budapest

A természetes szaporodás Európában

A természetes szaporodás és fogyás az Európai Unió országában és néhány más országban
a 21. század kezdetén

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2004, Budapest

A népsűrűség

Nyers népsűrűség: a népesség és a terület egymáshoz viszonyított aránya (fő/négyzetkilométer)

Arealitási index: a nyers népsűrűség inverze

Fiziológiai népsűrűség: a népesség és a beépített illetve gazdaságilag hasznosított területek aránya

Táplálkozási népsűrűség: a népesség és a mezőgazdasági művelés alatt álló területek aránya

Mezőgazdasági népsűrűség: a mezőgazdaságból élő népesség és a mezőgazdasági művelés alá vont területek aránya

Laksűrűség: a népesség és a lakásállomány hányadosa

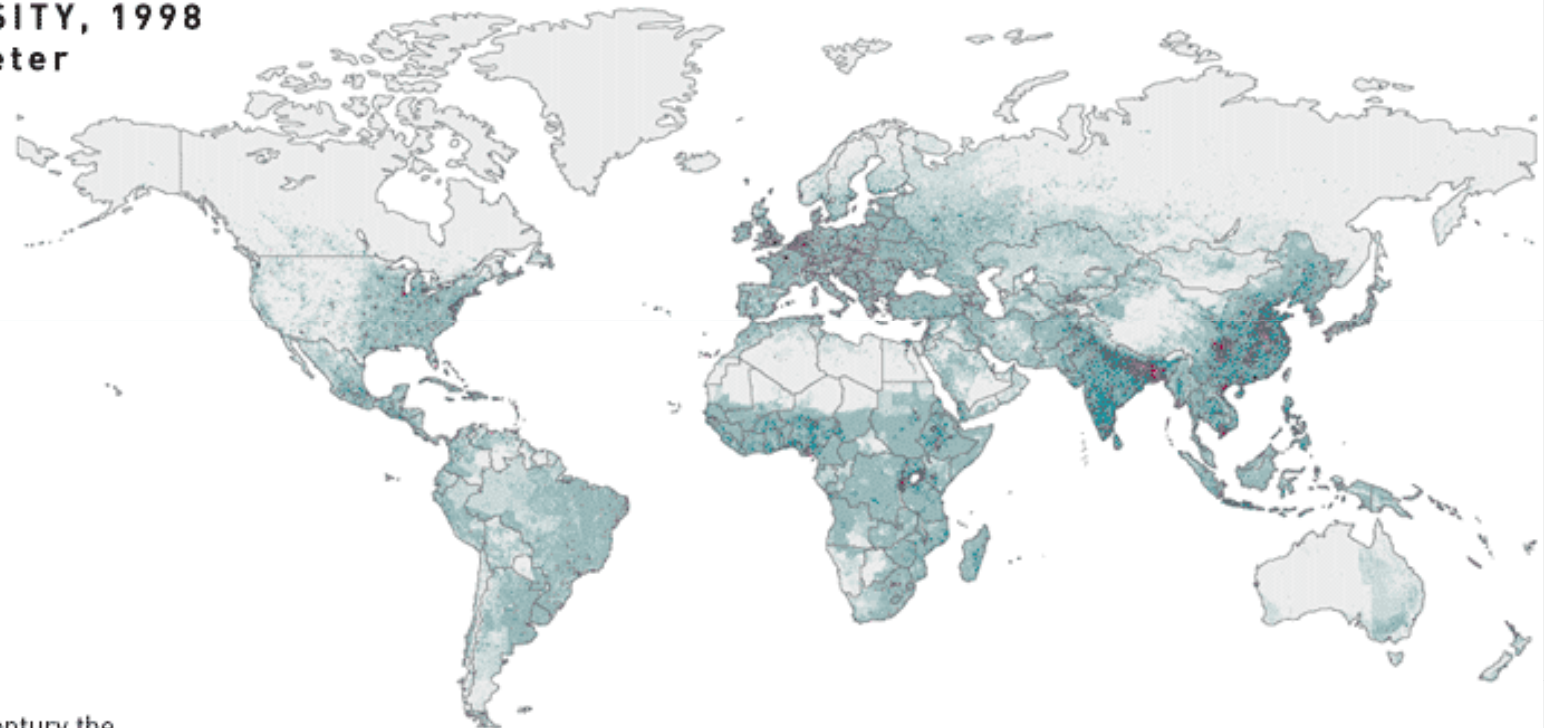
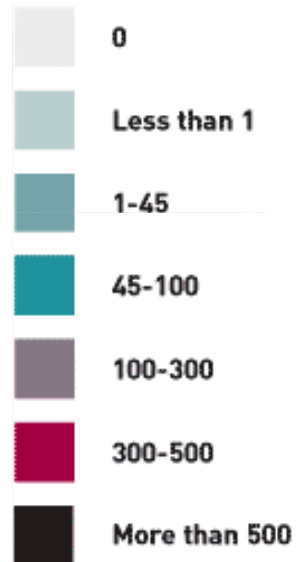
Népsűrűségből származtatott egyéb mutatók: urbanizációs index

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A Föld népsűrűsége

POPULATION DENSITY, 1998
Per square kilometer

Source: ORNL.

Note: At the end of the 20th century the world average population density was 45 people per square kilometer.

Várható élettartam. Világátlag 65,4 év (2005) 74,3 év (2050)

	2000 - 2005		2045 - 2050	
	Ország	e_0	Ország	e_0
1	Japán	81,6	Japán	88,1
2	Svédország	80,1	Hong Kong (Kína)	84,8
3	Hong Kong (Kína)	79,9	Svédország	84,6
4	Izland	79,8	Makaó (Kína)	84,2
5	Kanada	79,3	Spanyolország	84,1
6	Spanyolország	79,3	Franciaország	84,0
7	Ausztrália	79,2	Belgium	83,8
8	Izrael	79,2	Norvégia	83,7
9	Martinique	79,1	Ausztrália	83,7
10	Svájc	79,1	Luxemburg	83,7

Várható élettartam. Világátlag: 65,4 év (2005); 74,3 év (2050)

	2000 - 2005		2045 - 2050	
	Ország	e_0	Ország	e_0
1	Zambia	32,4	Szváziföld	43,4
2	Zimbabwe	33,1	Botswana	43,6
3	Sierra Leone	34,2	Lesotho	44,1
4	Szváziföld	34,4	Zimbabwe	45,7
5	Lesotho	35,1	Sierra Leone	52,3
6	Malawi	37,5	Zambia	52,3
7	Mozambik	38,1	Kenya	54,1
8	Ruanda	39,3	Mozambik	54,2
9	Közép-Afrikai K.	39,5	Namíbia	54,3
10	Botswana	39,7	Dél-Afrikai Közt.	55,7

Tényleges szaporodás

	2000 - 2005		2045 - 2050	
	Ország	RPG	Ország	RPG
1	Szomália	4,17	Niger	2,40
2	Libéria	4,05	Jemen	2,19
3	Afganisztán	3,88	Szomália	2,05
4	Sierra Leone	3,80	Uganda	2,04
5	Eritrea	3,65	Mali	1,81
6	Niger	3,62	Burkina Faso	1,78
7	Palesztin területek	3,57	Angola	1,74
8	Jemen	3,52	Bissau-Guinea	1,74
9	Kuvait	3,46	Libéria	1,59
10	Uganda	3,24	Burundi	1,54

Tényleges szaporodás

	2000 - 2005		2045 - 2050	
	Ország	RPG	Ország	RPG
1	Észtország	-1,10	Észtország	-2,04
2	Lettország	-0,93	Lettország	-1,51
3	Grúzia	-0,92	Grúzia	-1,17
4	Bulgária	-0,85	Ukrajna	-1,11
5	Ukrajna	-0,78	Örményország	-1,09
6	Litvánia	-0,58	Bulgária	-1,00
7	Oroszország	-0,57	Oroszország	-0,86
8	Magyarország	-0,46	Szlovénia	-0,84
9	Örményország	-0,45	Olaszország	-0,80
10	Fehéroroszország	-0,45	Bo&He	-0,80

Az álló népesség statisztikái: nemi összetétel

A nemek népességen belüli arányát több tényező befolyásolja:

- **Genetikai:** születésnél fiútöbbslet
- **Történeti:** bizonyos események máshogy érintik a különböző nemekhez tartozókat
- **Mortalitás:** magasabb halandóság a középkorú férfiak esetében, magasabb várható élettartam a nőknél
- **Migráció:** a vándorlás inkább a férfiakat érinti
- **Korszerkezet:** képes felülírni a többi tényezőt

Következmény: a fejlett államokban nőtöbbslet, a harmadik világban férfitöbbslet

Az álló népesség statisztikái: korszerkezet

Különbéle funkcionális, korcsoport szerinti megoszlások és indexek:

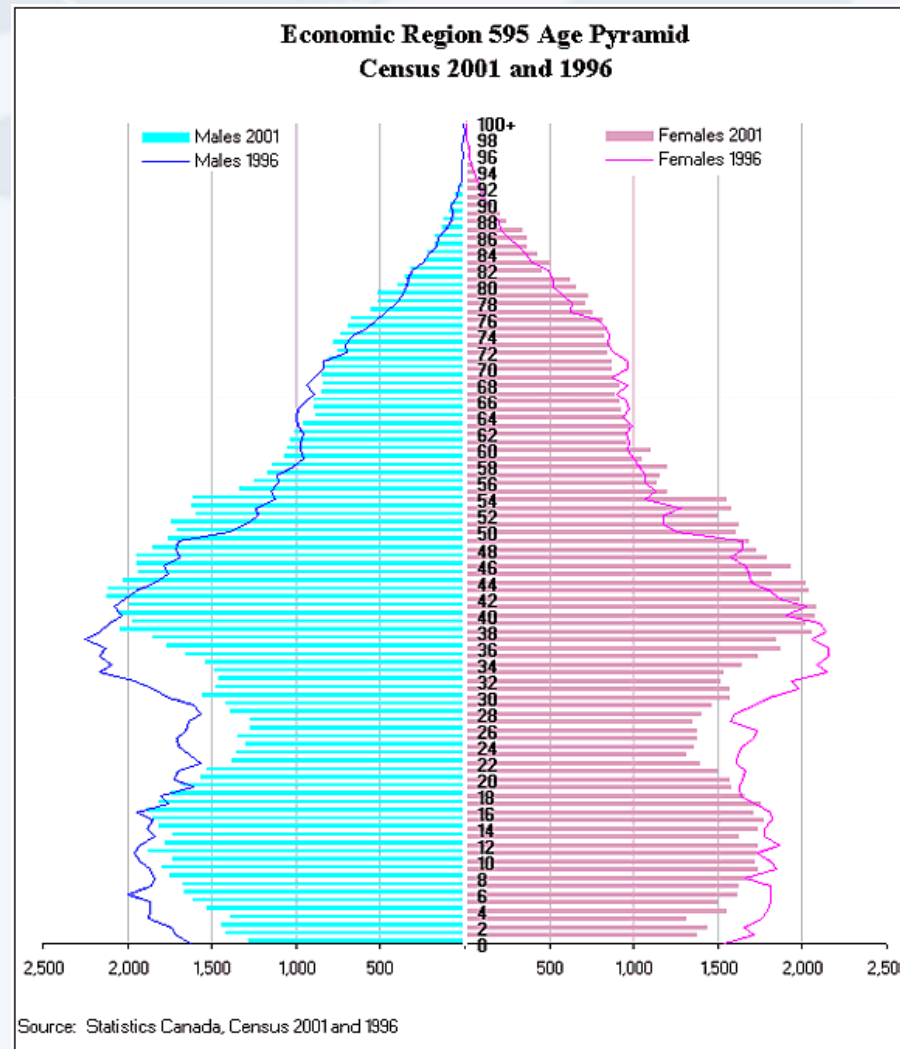
- **Vitalitási index (OECD):** a 18-39 és a 18-59 éves korosztály hányadosa
 - **Eltartottsági ráta:** a 60 év felettek és a 15-60 év közöttiek számának hányadosa
 - **Öregedési index:** a 60/65 év felettek, illetve a 15/18 év alattiak számának hányadosa
 - **Átlagéletkor:** teljes lakosságra vagy bizonyos szegmensekre vonatkoztatva
 - **Várható élettartam:** születéskor, illetve más életkorokban
-

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A korszerkezet vizsgálata: korfák

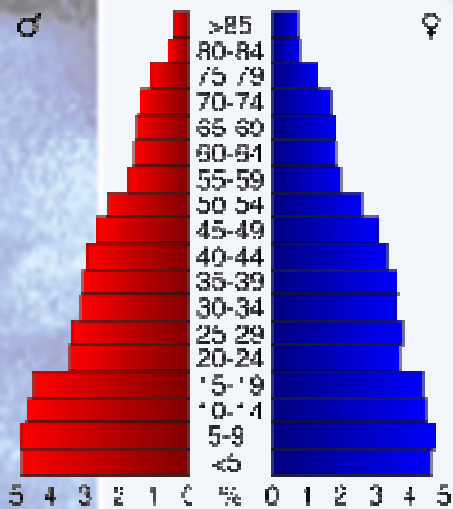

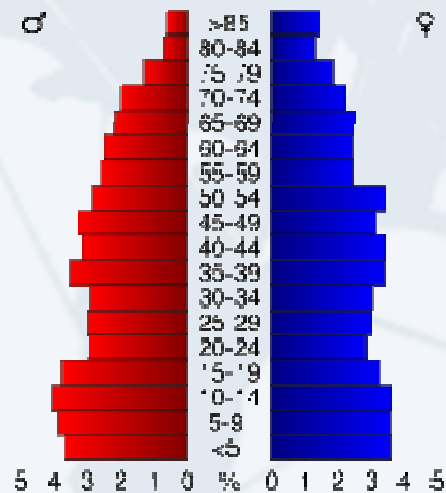
SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

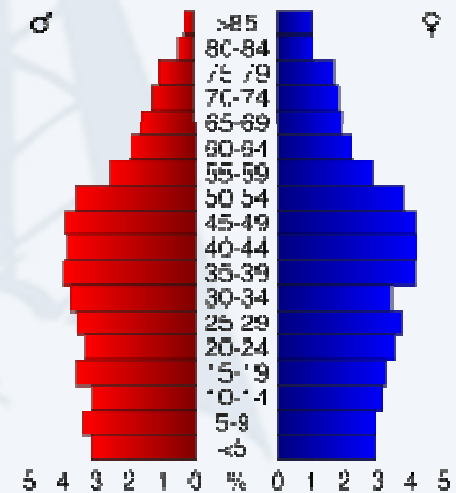
A korfák típusai

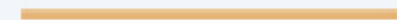
piramis

harang

hagyma

Az álló népesség statisztikái: egyéb megoszlások

Állampolgárság

Nemzetiségi, etnikai megoszlás:

1. Nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozás
2. Anyanyelv, vagy kisebbségi nyelvhasználat
3. Nemzetiségi kulturális értékekhez való kötődés

Nyelvi hovatartozás:

1. Anyanyelv
2. Családi, baráti közösségben használt nyelv
3. Egyéb ismert nyelv

Vallási hovatartozás

Az álló népesség statisztikái: házasságkötések és válások

A házasságkötések számának alakulása okként és következményként is kezelhető a népesedéstudományban.

Következmény: a házasságkötési mozgalom alakulását erőteljesen meghatározzák a társadalmi és gazdasági tényezők.

Ok: a házasságkötések volumene közvetlenül és közvetetten is kihat a termékenységi mutatókra, de ez a kapcsolat lazul.

A házassági arányszámok változásának tendenciája nagyjából egységesnek mondható Európában, a válások alakulása viszont sokkal differenciáltabb, ami elsősorban a társadalmi normakészlet változatos elemeinek tudható be.

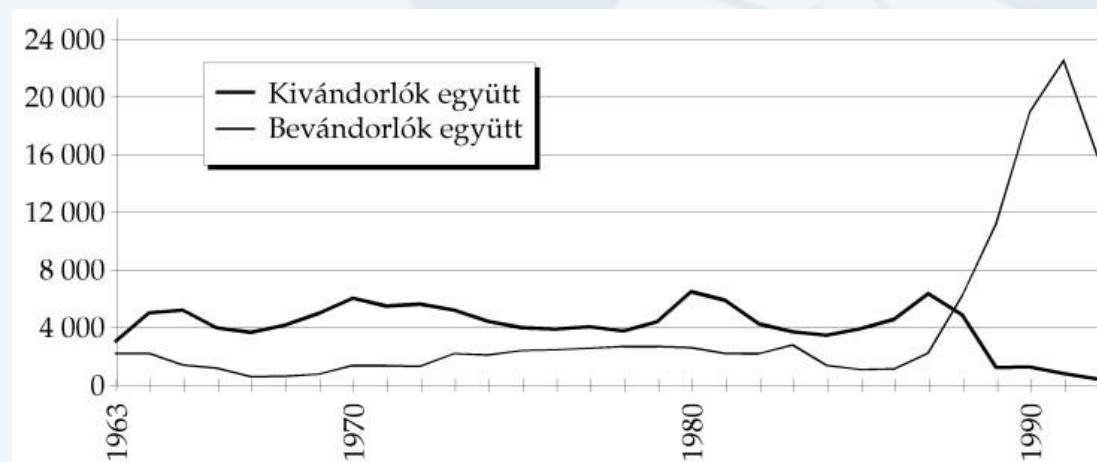
A vándormozgalom

Térbeli mobilitás: a népesség helyváltoztató mozgása

A vándorlás fajtái:

- 1. Külső-belső: a vizsgált területen belül, vagy annak határait átlépve történik-e a vándorlás**
- 2. Állandó vándorlás: megváltozik az állandó lakóhely**
- 3. Nem állandó vándorlás: csak a tartózkodási hely változik meg**
- 4. Ingázás: a lakóhely és a munkahely más településen van**

Forma szerinti speciális jellegek: nem önkéntes, illegális

A népesség regisztrációja

Jelenlevő (de facto) népesség: egy adott közigazgatási egység területén ténylegesen tartózkodó lakosság, lakhelyétől függetlenül

Jogi (de jure) népesség: egy adott közigazgatási egységben állandó lakóhellyel bíró, letelepedett egyének összessége, függetlenül a népszámlálás időpontjában való tartózkodási helytől

Állandó népesség: az adott területen bejelentett állandó lakosok összessége attól függetlenül, hogy más településen van-e ideiglenes lakhelyük

Lakónépesség: a bejelentett állandó lakhellyel bírók és máshol bejelentett ideiglenes lakóhellyel nem rendelkezők, valamint az adott közigazgatási egységben bejelentett ideiglenes lakóhellyel rendelkezők összessége, attól függetlenül, hogy a felvétel időpontjában hol tartózkodtak.

Nemi megoszlás - szélsőségek

[People Statistics](#) > [Population, female](#) > % of total (most recent) by country

VIEW DATA: **Totals**

[Definition](#)

[Source](#)

[Printable version](#)

[Bar Graph](#)

[Map](#)

Showing latest available data. Select another time period:

Rank	Countries	Amount (bottom to top)	Date
#192	United Arab Emirates:	31.9 %	2005
#191	Qatar:	32.6 %	2005
#190	Kuwait:	42.4 %	2005
#189	Bahrain:	43.1 %	2005
#188	Oman:	43.8 %	2005
#187	Saudi Arabia:	46 %	2005
#186	Jordan:	48 %	2005
#185	Samoa:	48.1 %	2005
#184	East Timor:	48.1 %	2005
#183	Brunei:	48.2 %	2005
#182	Afghanistan:	48.3 %	1989

Nemi megoszlás - szélsőségek

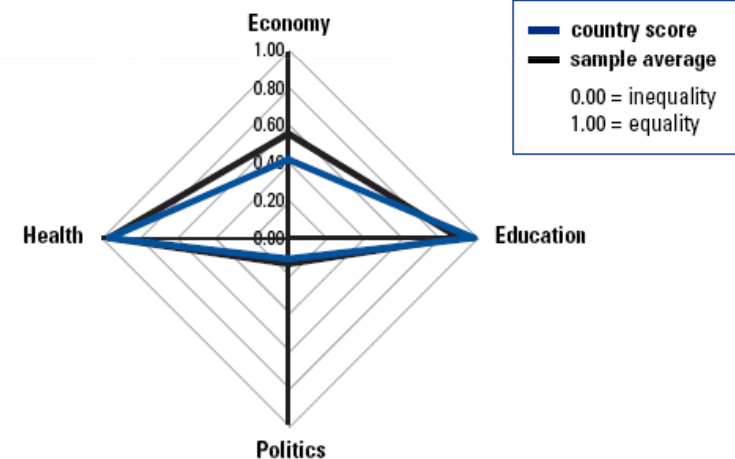
United Arab Emirates

Rank Score (0.000 = inequality, 1.000 = equality)

Gender Gap Index 2008 (out of 130 countries)	105	0.622
Gender Gap Index 2007 (out of 128 countries)	105	0.618
Gender Gap Index 2006 (out of 115 countries)	101	0.592

Key Indicators

Total population (millions), 2006	4.37
Population growth (%)	3.45
GDP (US\$ billions), 2006.....	104.15
GDP (PPP) per capita.....	33,484
Mean age of marriage for women (years).....	23
Fertility rate (births per woman)	2.30
Year women received right to vote.....	NA
Overall population sex ratio (male/female).....	1.43

A népszámlálások

Alapvető kritériumok:

1. **Teljeskörűség:** a népszámlálás az adott területi egység minden lakosára kötelezően vonatkozik, végrehajtását törvény rendeli el
 2. **Egyidejűség:** a népszámlálásról szóló törvény meghatároz egy eszmei időpontot, amely azt jelenti, hogy az adatokat erre vonatkoztatva kell felvenni
 3. **Rendszeresség:** a népszámlálást szabályos időközönként – 10 évenként kell végrehajtani
 4. **Egyedi jelleg:** az adatfelvétel alapegysége az egyén, bizonyos esetekben a háztartás
 5. **Meghatározott terület:** alapvető területi egység a számlálókörzet, a körzetek lefedik a közigazgatási egység teljes területét
 6. **Finanszírozás:** a népszámlálásokat az állam rendeli el, a végrehajtáshoz szükséges anyagi forrásokat biztosítva
-

Népszámlálások Magyarországon

1777: az első cenzus végrehajtására kiadott rendelet

1784-87: az első népszámlálás - közigazgatási hatóságok és hadsereg, nem titkolt katonai célok

Tényleges és jogi népesség, háztartások száma, nemi, életkori, nemzetiségi, vallás, foglalkozás és jogállás szerinti megoszlások

XIX század első fele: csak részleges összeírások

1869-70: újabb teljes népszámlálás

1871: OMKSH - a KSH elődjének megalakulása

Népszámlálások Magyarországon

A XIX. század második felétől Magyarország is csatlakozik ahhoz a nemzetközi ajánláshoz, amely alapján lehetőség szerint 10 évente, a 0-ra végződő években rendeznek népszámlálásokat.

Eltérések:

1941: a területi változások – elsősorban a második bécsi döntés – hatására 1940 helyett egy évvel később rendeznek népszámlálást, felmérve így a visszacsatolt észak-erdélyi területeket is

1949: a háborús károk és veszteségek felmérése érdekében egy évvel előbbre hozzák a népszámlálást

2001: a népszámlálás elsősorban finanszírozási problémák miatt tolódik el egy évvel

(a következő népszámlálás időpontja az egységes uniós ajánlásnak megfelelően 2011)

Népszámlálások Magyarországon

A statisztikai hivatal más a korai időszakban is törekszik arra, hogy megfeleljen a különböző nemzetközi ajánlásoknak, amelyek elsősorban az összehasonlíthatóság érdekében kívánják összehangolni az egyes országok népszámlálásainak tartalmát.

Új elemek megjelenése:

1960: az első próbanépszámlálás (két évvel korábban), számítógépes adatrögzítés bevezetése, az első mikrocenzus (1963)

1970: részletes adatfelvételek 20, később 25%-os lakossági és háztartás-mintán

2001: az adatvédelmi szempontok fokozatos érvényesítése, az adatfelvételi hely címének elhagyása a feldolgozáskor

Népszámlálások Magyarországon

A népszámlálási kérdőívek tartalma folyamatosan bővül, új elemek jelennek meg

Bizonyos esetekben az adatfelvételre és a kategóriarendszerek elkészítésére hatást gyakorolnak hatalmi-politikai szempontok

A népesség számának megállapítása a népszámlálások közötti időszakban: az utolsó népszámlálás adataiból a születések és halálozások számának figyelembe vételével továbbvezetett adatok

Jelentős eltérések a könyvadatok és a tényleges népességszám között: a 2001-es népszámlálás esetén a tényleges népességszám 195 000-rel magasabb a továbbvezetett adatoknál

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A népesség alakulása, 1900-2007

Év	Változás			
	Lakosság	%	Ezer fő	Évenkénti
1900	6 854 400	113,2	794	1,25
1910	7 612 100	111,1	757	1,05
1920	7 986 900	104,9	374	0,48
1930	8 685 100	108,7	698	0,84
1941	9 316 100	107,3	630	0,70
1949	9 204 800	98,8	-111	-0,15
1960	9 961 000	108,2	756	0,72
1970	10 322 100	103,6	361	0,36
1980	10 709 500	103,8	387	0,37
1990	10 374 800	96,9	-334	-0,32
2001	10 198 315	98,2	-176	-0,17
2007	10 054 000	98,5	-144	-0,20

Magyarország településhálózata

- Budapest kivételével inkább csak részleges régióközponti szerepkört ellátó városok

Településtípus szerinti megoszlás:

Városok: 306

Ebből:

Főváros: 1

Megyei jogú: 23

Város: 282

Községek: 2 846

Ebből:

Nagyközség: 140

Község: 2 706

Összesen: 3 152

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Magyarország településhálózata

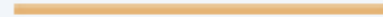
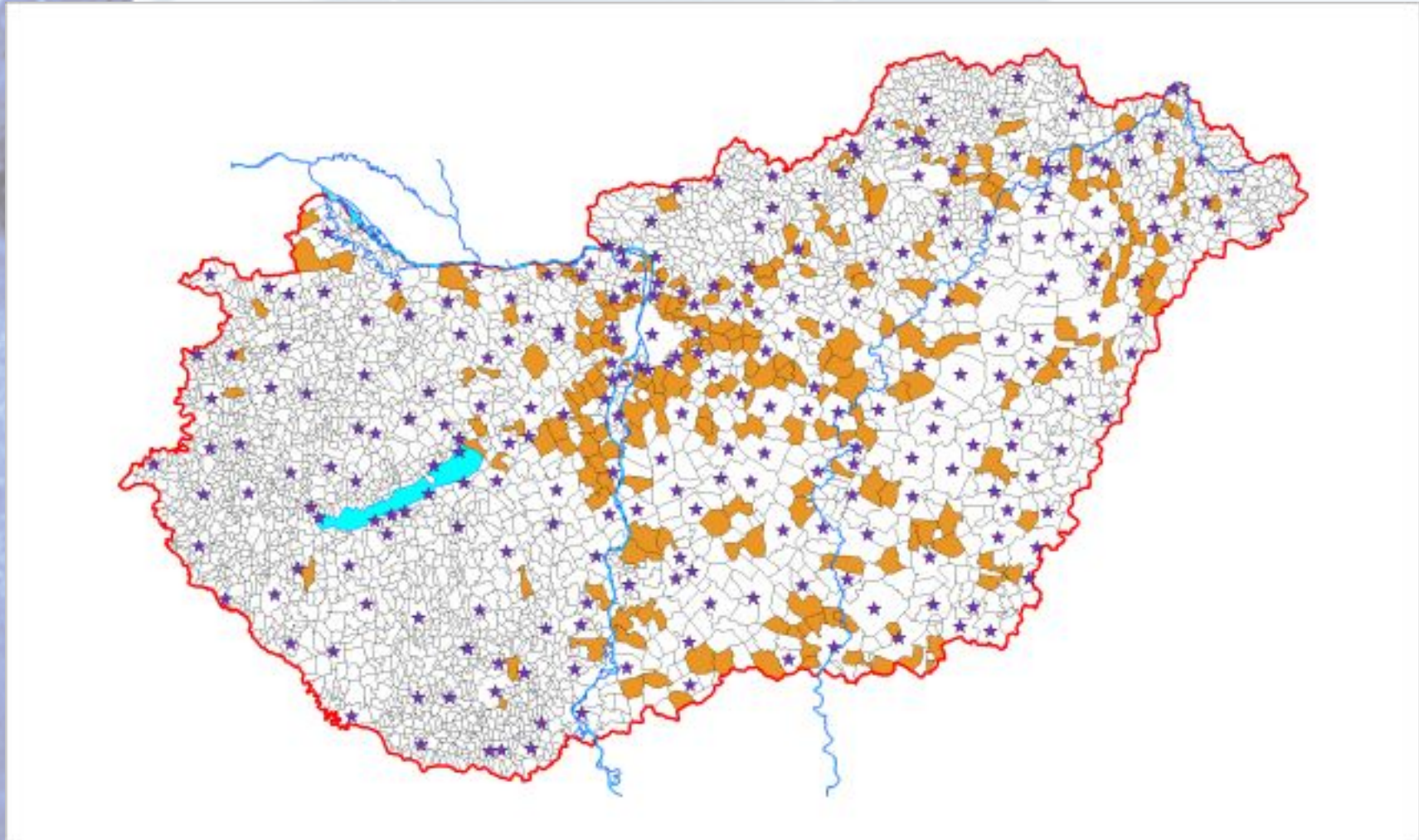
<i>Kategória</i>	<i>Legnagyobb</i>		<i>Legkisebb</i>	
<i>Népesség</i>	Budapest	1 684 078	Gagyapáti	15
<i>Népesség (város)</i>	Budapest	1 684 078	Pálháza	1 207
<i>Népesség (község)</i>	Isaszeg	10 256	Gagyapáti	15
<i>Település (megye)</i>	Borsod	350	Csongrád	60
<i>Település (kistérség)</i>	Kaposvári	77	Budapesti, Debreceni	1
<i>Egy főre jutó jövedelem</i>	Telki	1 124 887	Csenyéte	19 480

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Magyarország településhálózata

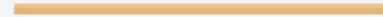
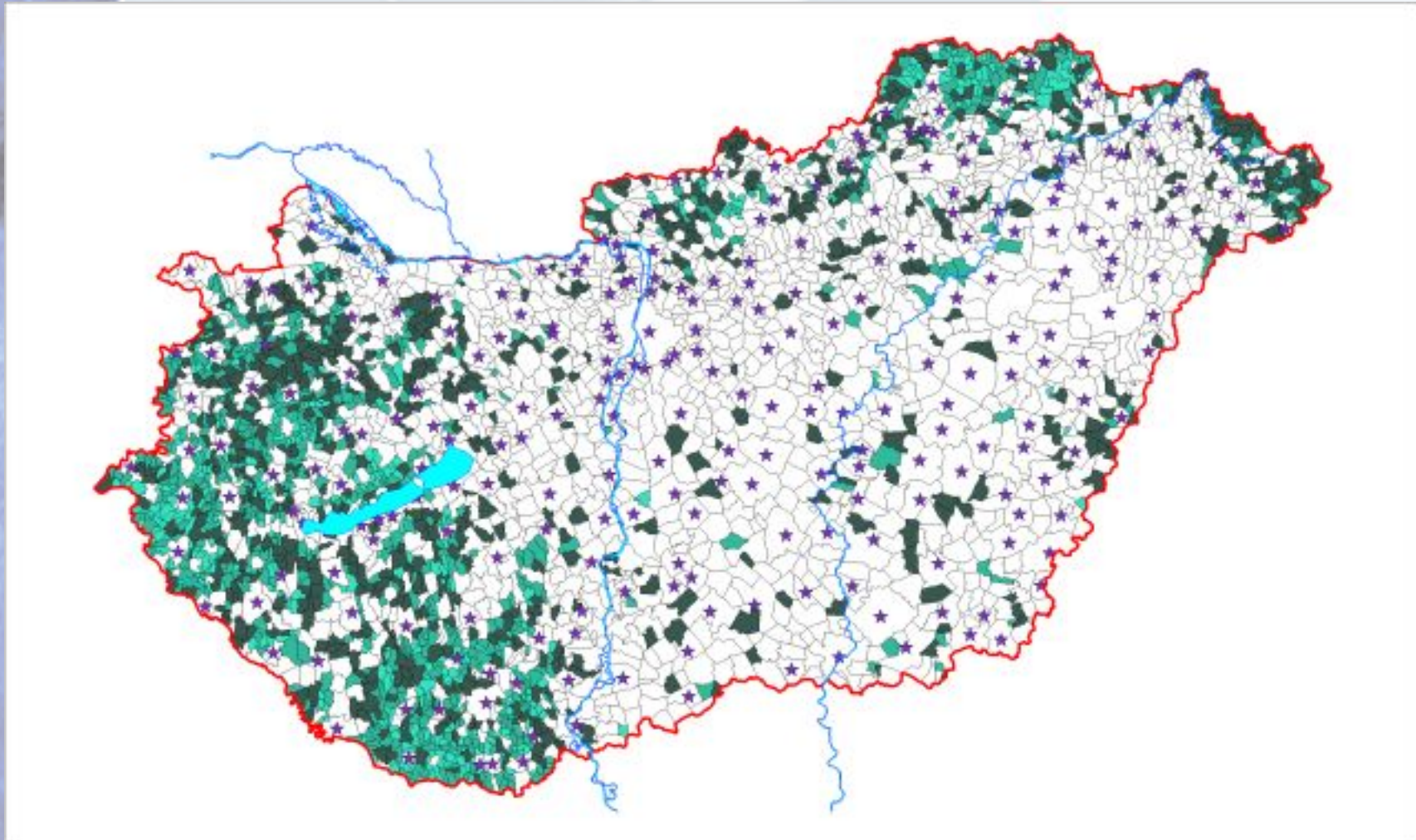

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

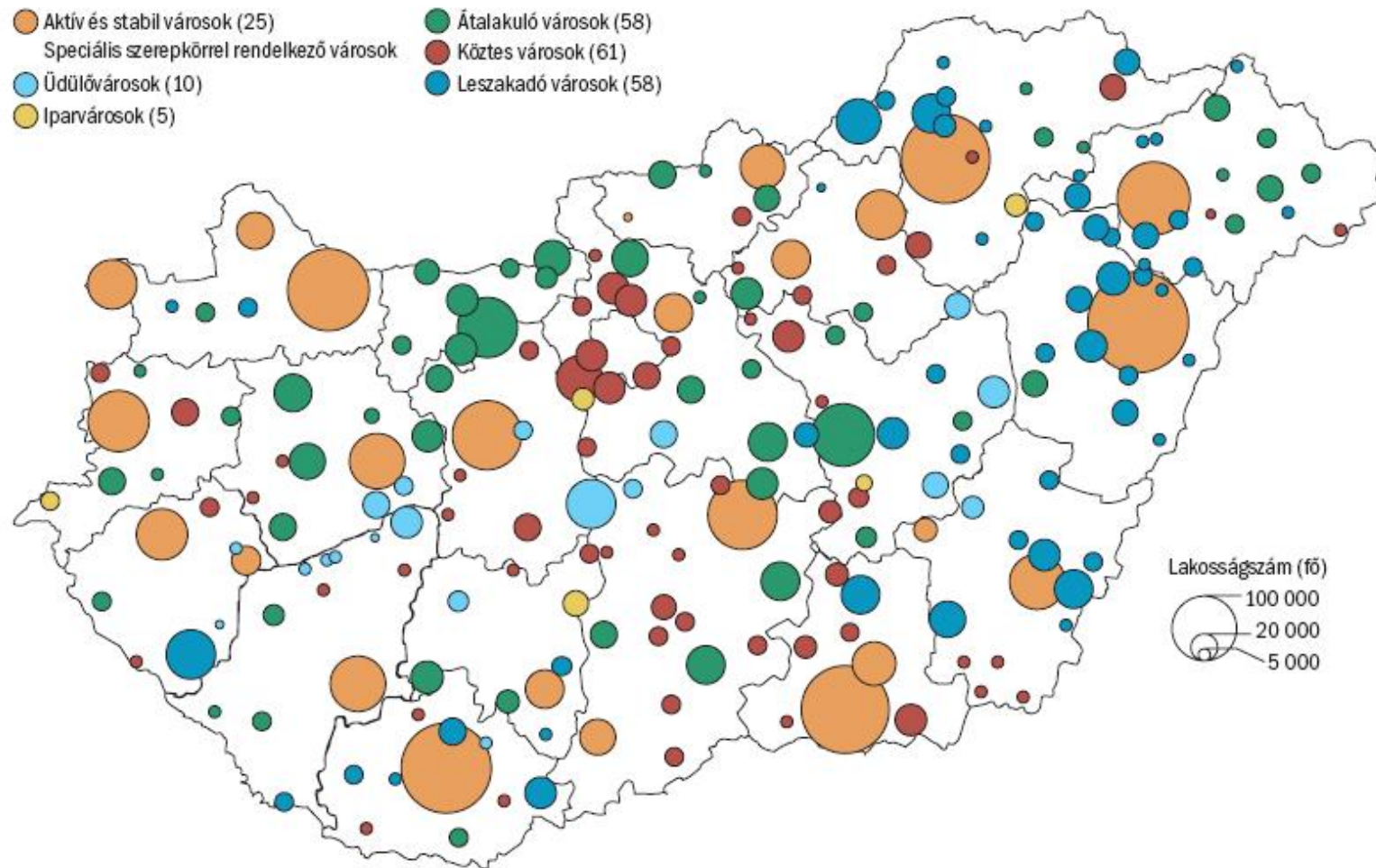
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Magyarország településhálózata

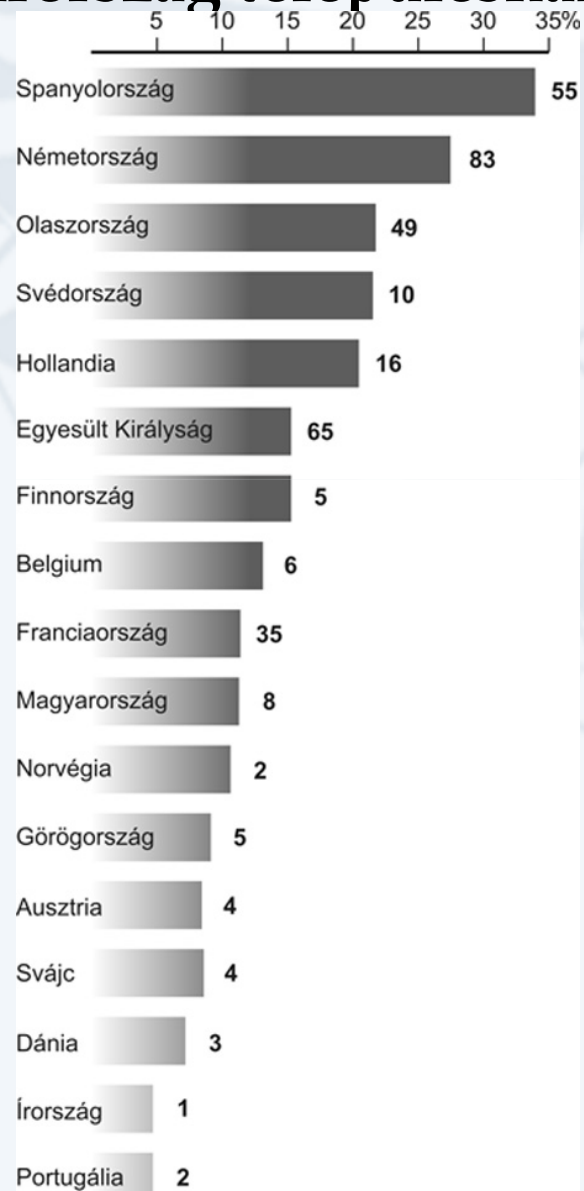

Városhálózat

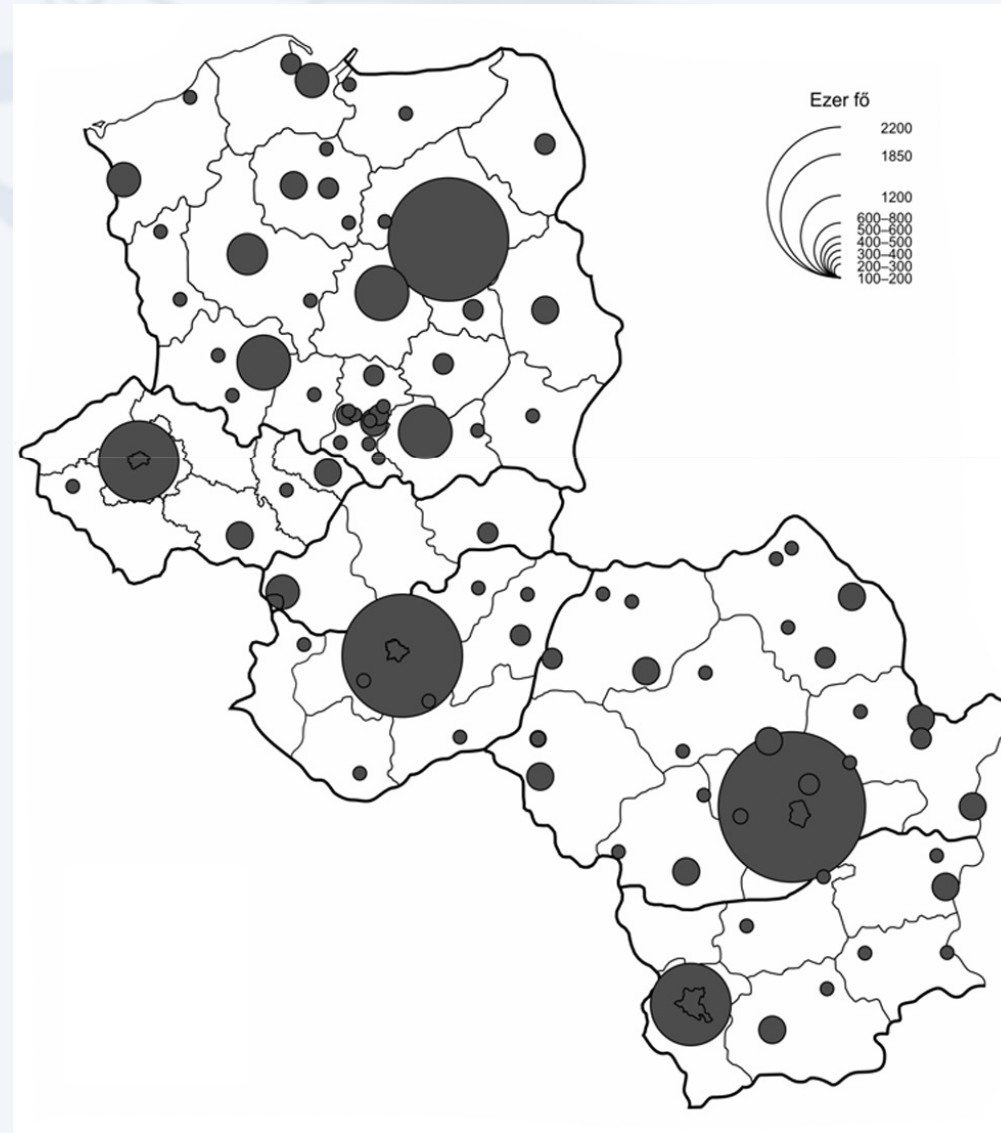
Magyarország településhálózata

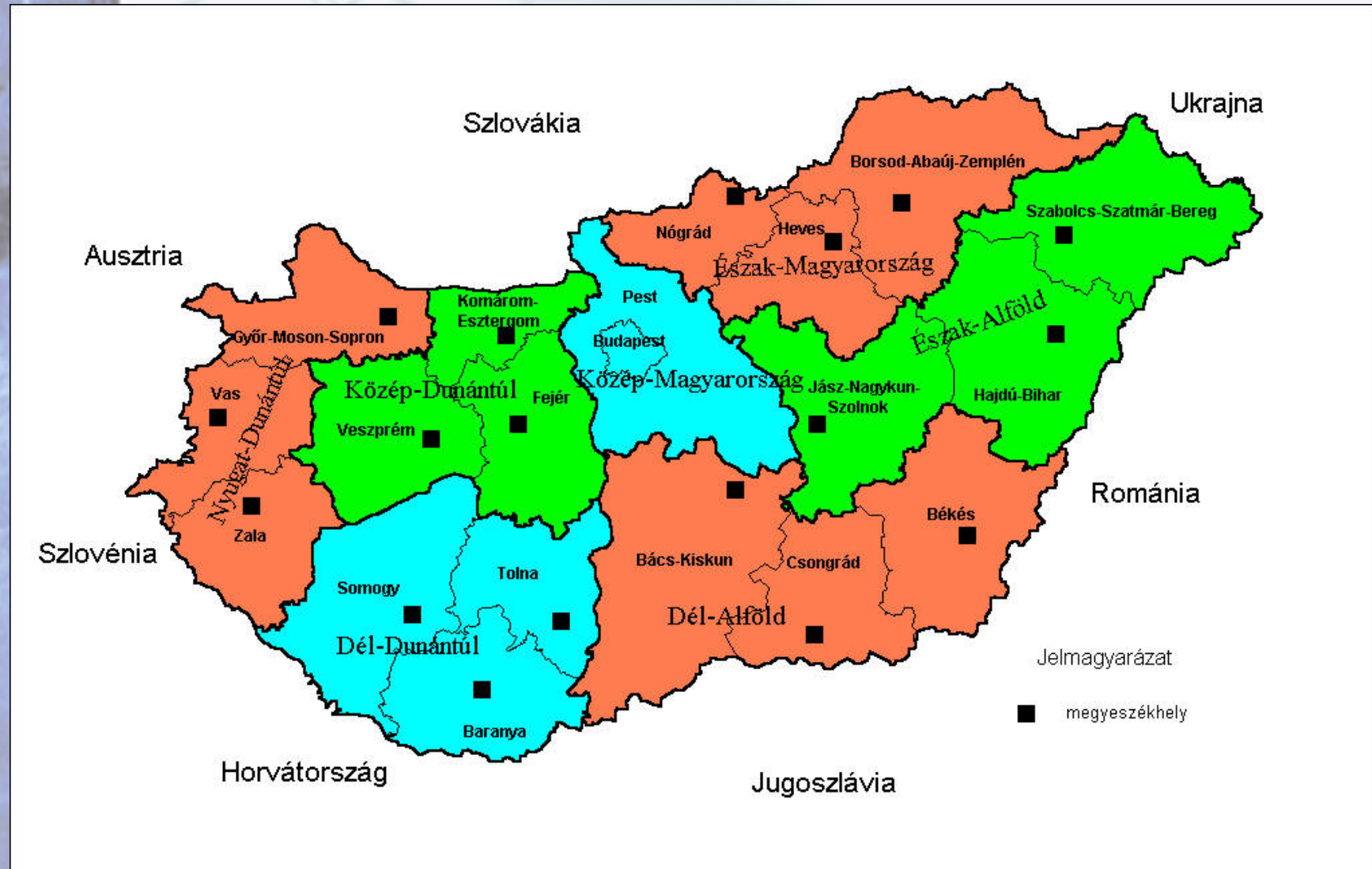
SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Magyarország településhálózata

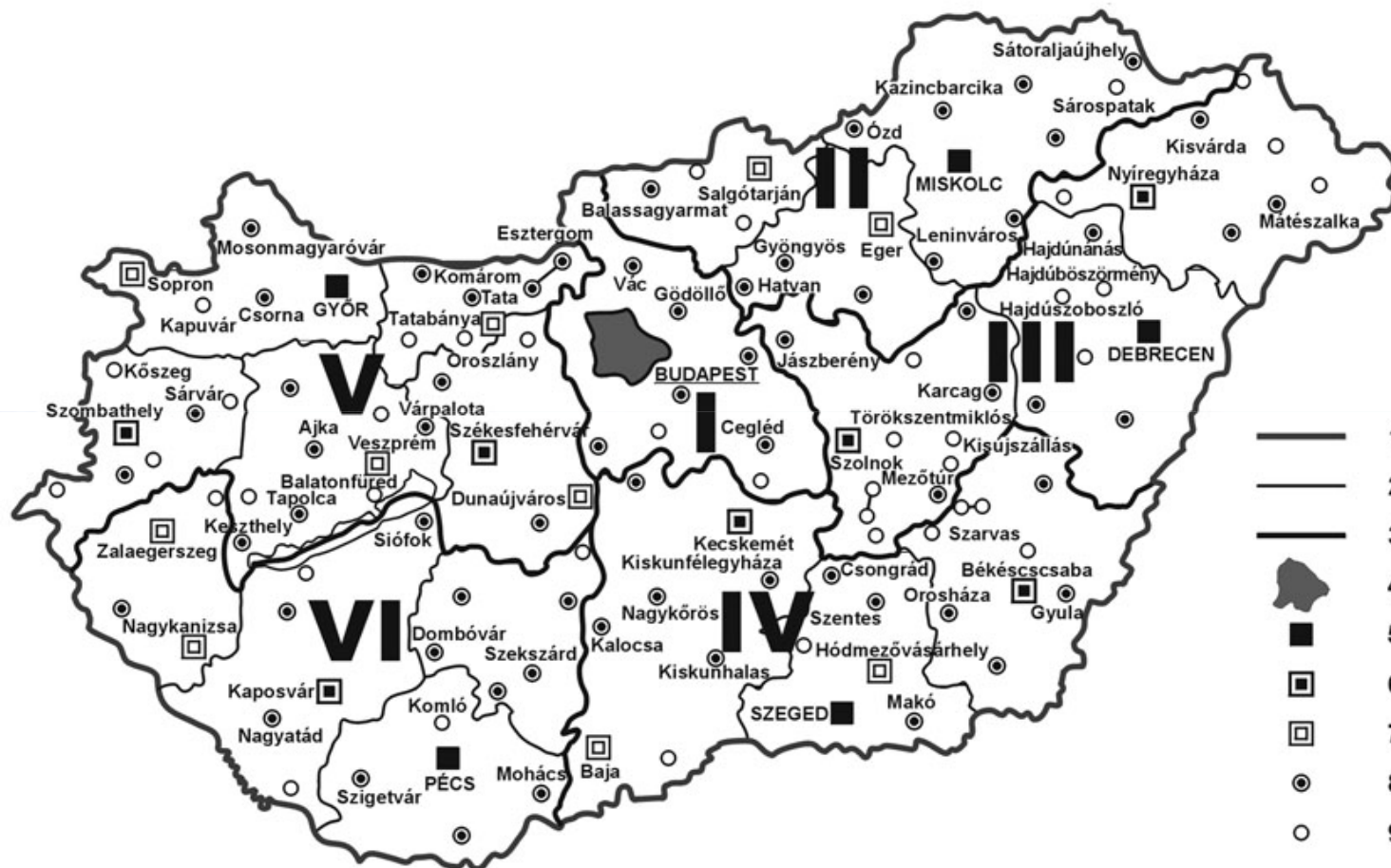

Közigazgatási beosztás

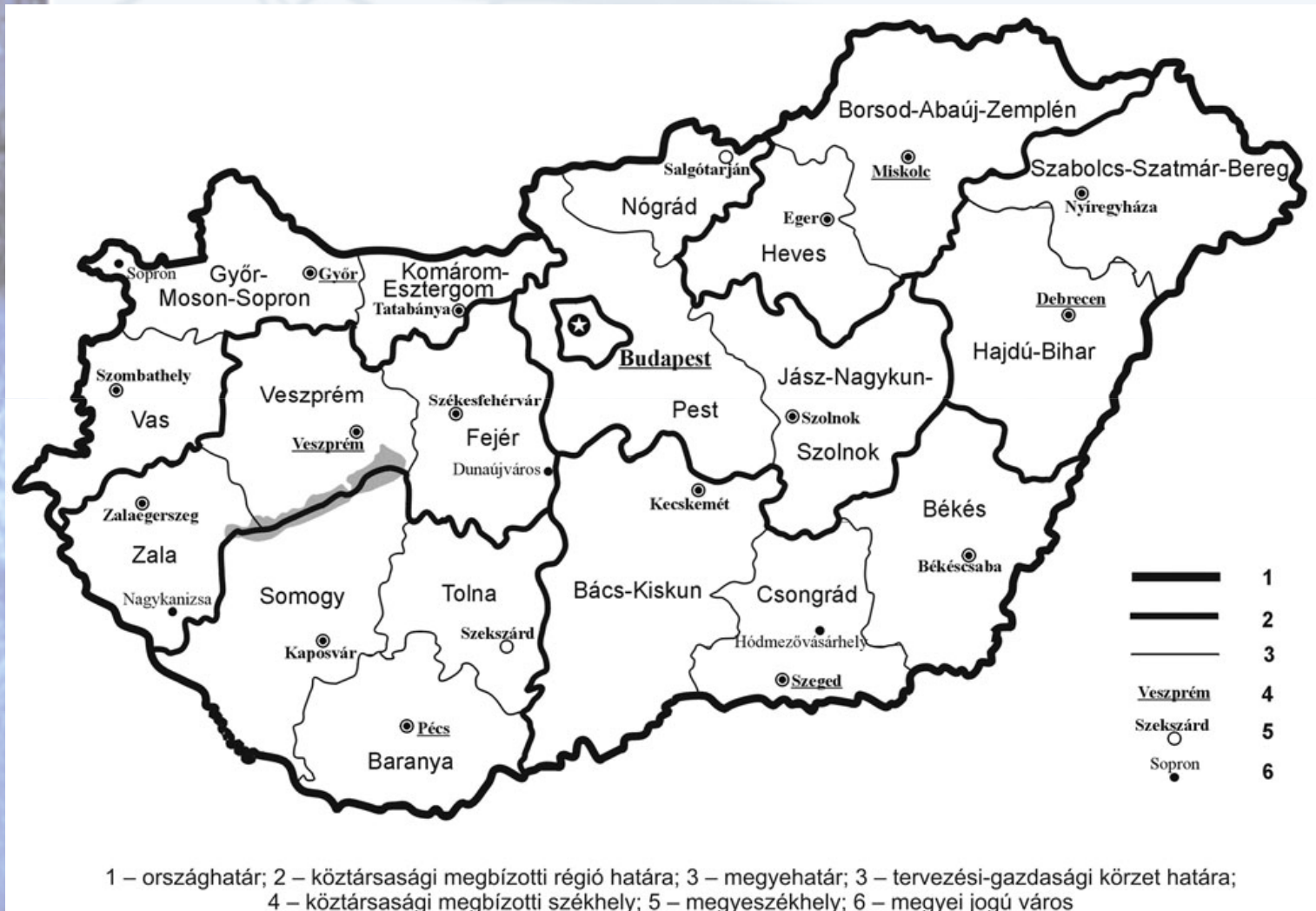
Közigazgatási beosztás

1 – országhatár; 2 – megyehatár; 3 – tervezési-gazdasági körzet határa. Központok (városok, községek): 4 – országos; 5 – kiemelt felsőfokú; 6 – felsőfokú; 7 – részleges felsőfokú; 8 – középfokú; 9 – részleges középfokú.
Körzetek: I – központi; II – Észak-magyarországi; III. – Észak-alföldi; IV – Dél-alföldi; V – Észak-dunántúli; VI – Dél-dunántúli

Közigazgatási beosztás

Iskolázottság, kulturális helyzet

Írni-olvasni tudás: analfabéták és félanalfabéták

Magyarország: 1960 óta hipotetikus mutató – a 10 éven felüliek közül az iskolába soha nem jártak aránya

Világátlag: kb. 40%

Európai országok (1990):

Portugália: 21%

Jugoszlávia: 10%

Románia: 3%

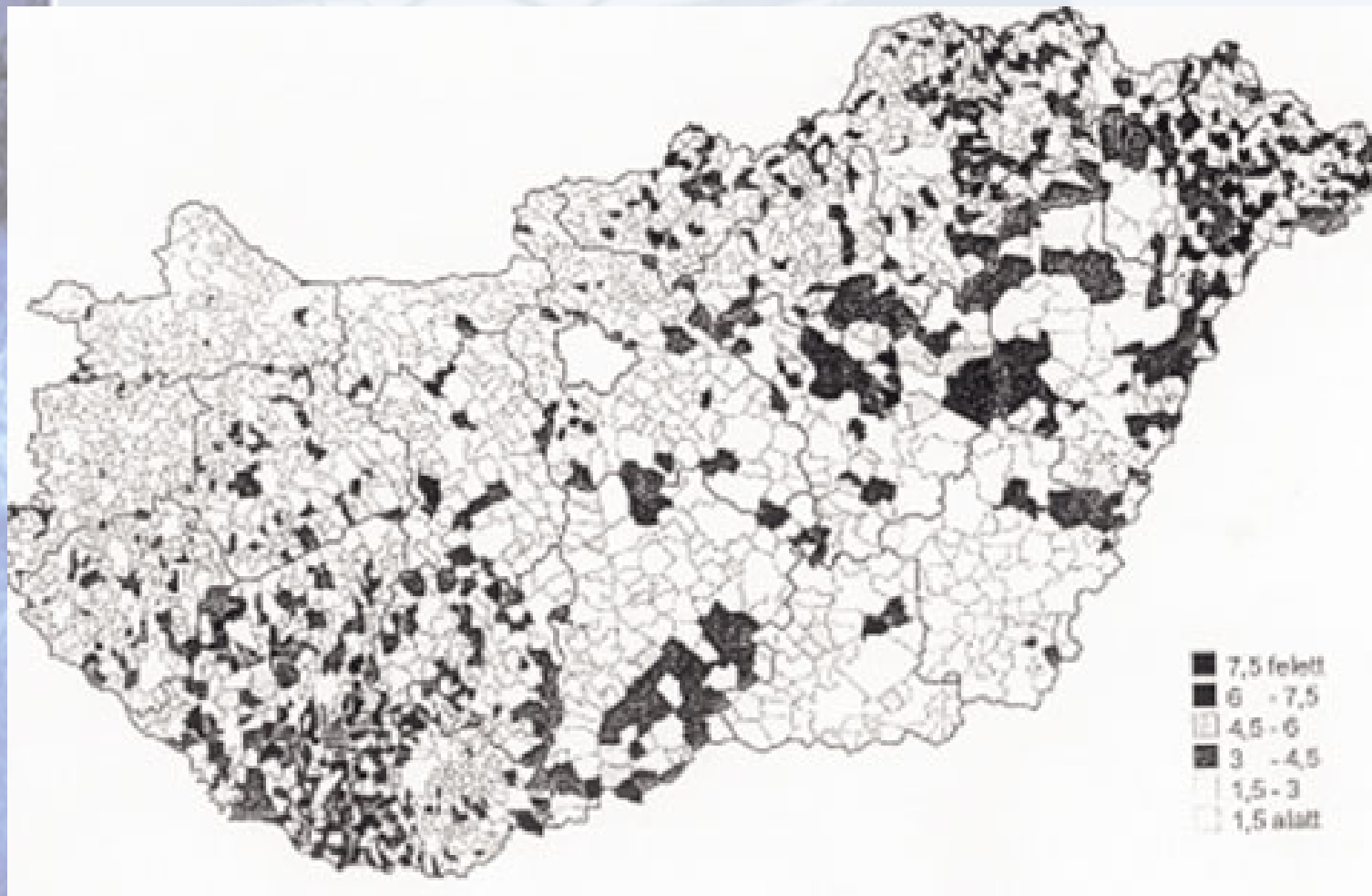
Magyarország: 1% alatt

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Iskolázottság, kulturális helyzet

Iskolázottság, kulturális mutatók

Többféle statisztika:

- **Iskolatípus szerinti**
- **Elvégzett osztályok szerinti**

Nincs valódi lehetőség az összehasonlításra

Tisztított iskolázottsági mutató: minden szint azok körében van felmérve, akik már elérték az adott típus elvégzéséhez szükséges életkort

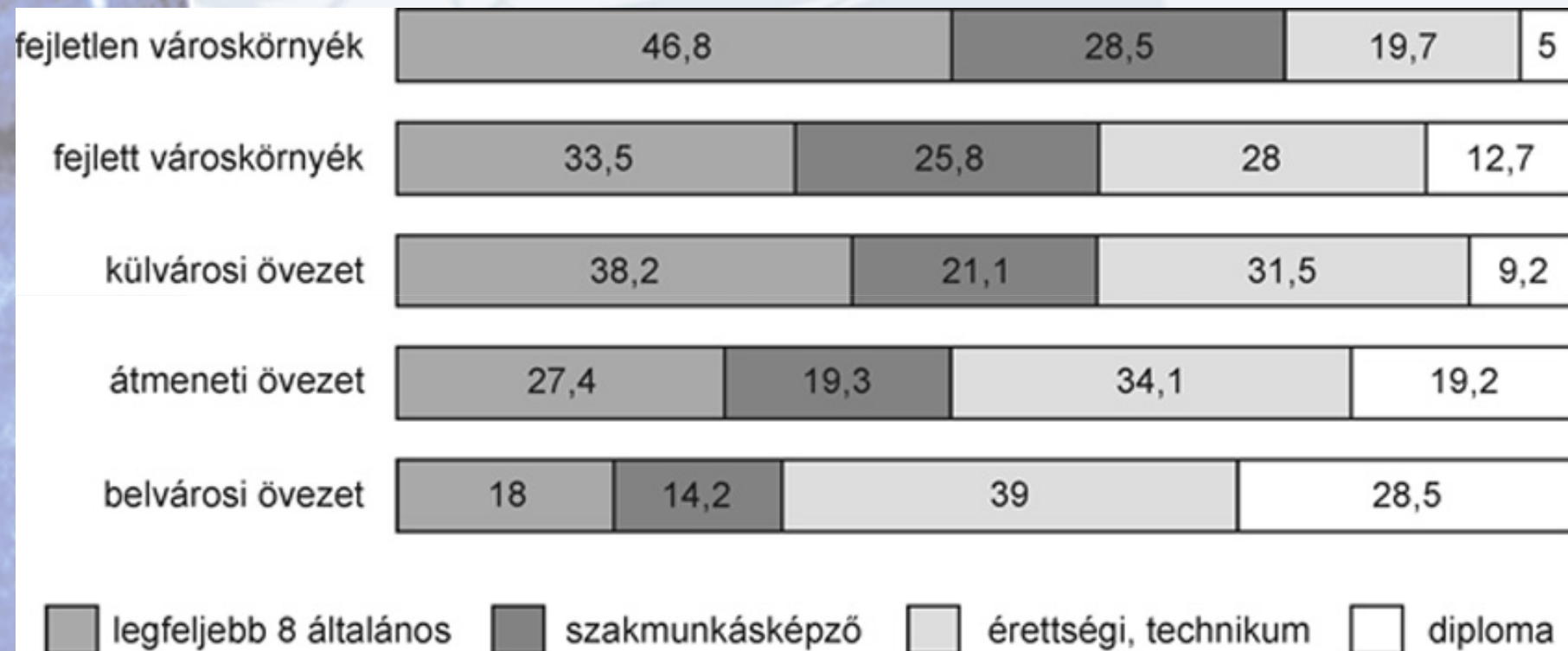
Iskolába járás általános mutatója: a tanköteles kor alsó határától a 24 évesekig tartó korcsoportban

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Iskolázottság, kulturális helyzet

Etnikai, nemzetiségi megoszlás

13 hivatalos nemzeti és etnikai kisebbség Magyarországon

Kritériumok:

- Számszerű kisebbség
- Magyar állampolgárság
- Saját nyelv, kultúra és hagyományok
- Összetartozás-tudat

Nemzeti vagy etnikai kisebbség?

Alapvető kritérium az olyan anyaország, amelyben az adott népcsoport államalkotó nemzetnek számít.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Etnikai, nemzetiségi megoszlás

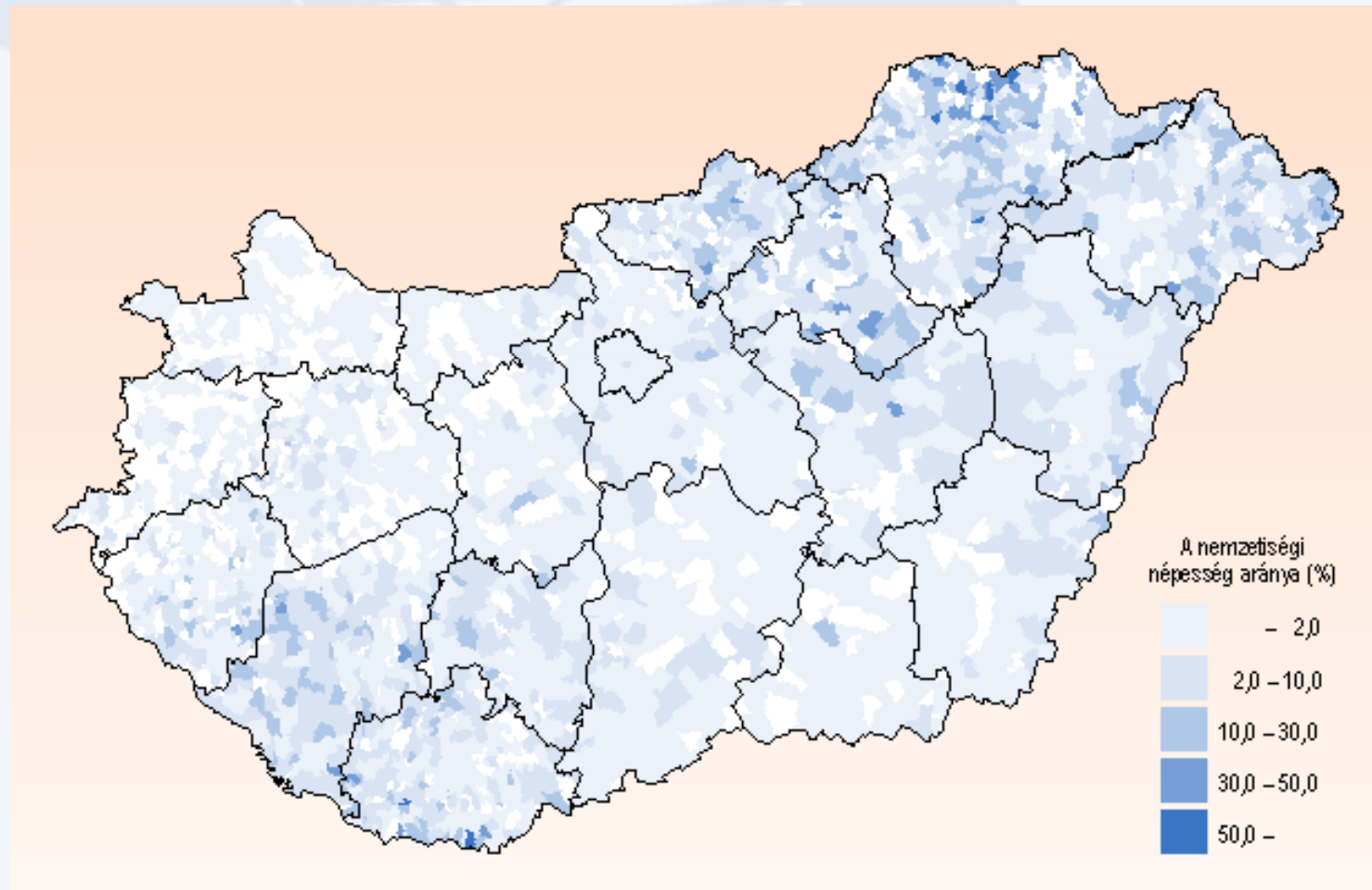
<i>Kisebbség</i>	<i>Népszámlálás</i>	<i>Becslés</i>
<i>Cigány</i>	190 046	550 000 – 900 000
<i>Német</i>	62 233	180 000 – 240 000
<i>Szlovák</i>	17 693	90 000 – 110 000
<i>Horvát</i>	15 620	60 000 – 90 000
<i>Román</i>	7 995	20 000 – 25 000
<i>Szlovén</i>	3 040	4 000 – 6 000
<i>Szerb</i>	3 816	4 000 – 5 000
<i>Ruszin</i>	1 098	1 000 – 1 500
<i>Ukrán</i>	5 070	1 000 – 6 000
<i>Görög</i>	2 509	2 500 – 4 000
<i>Lengyel</i>	2 962	5 000 – 10 000
<i>Örmény</i>	620	3 500 – 10 000
<i>Bolgár</i>	1 358	3 000 – 3 500

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Etnikai, nemzetiségi megoszlás - cigányok

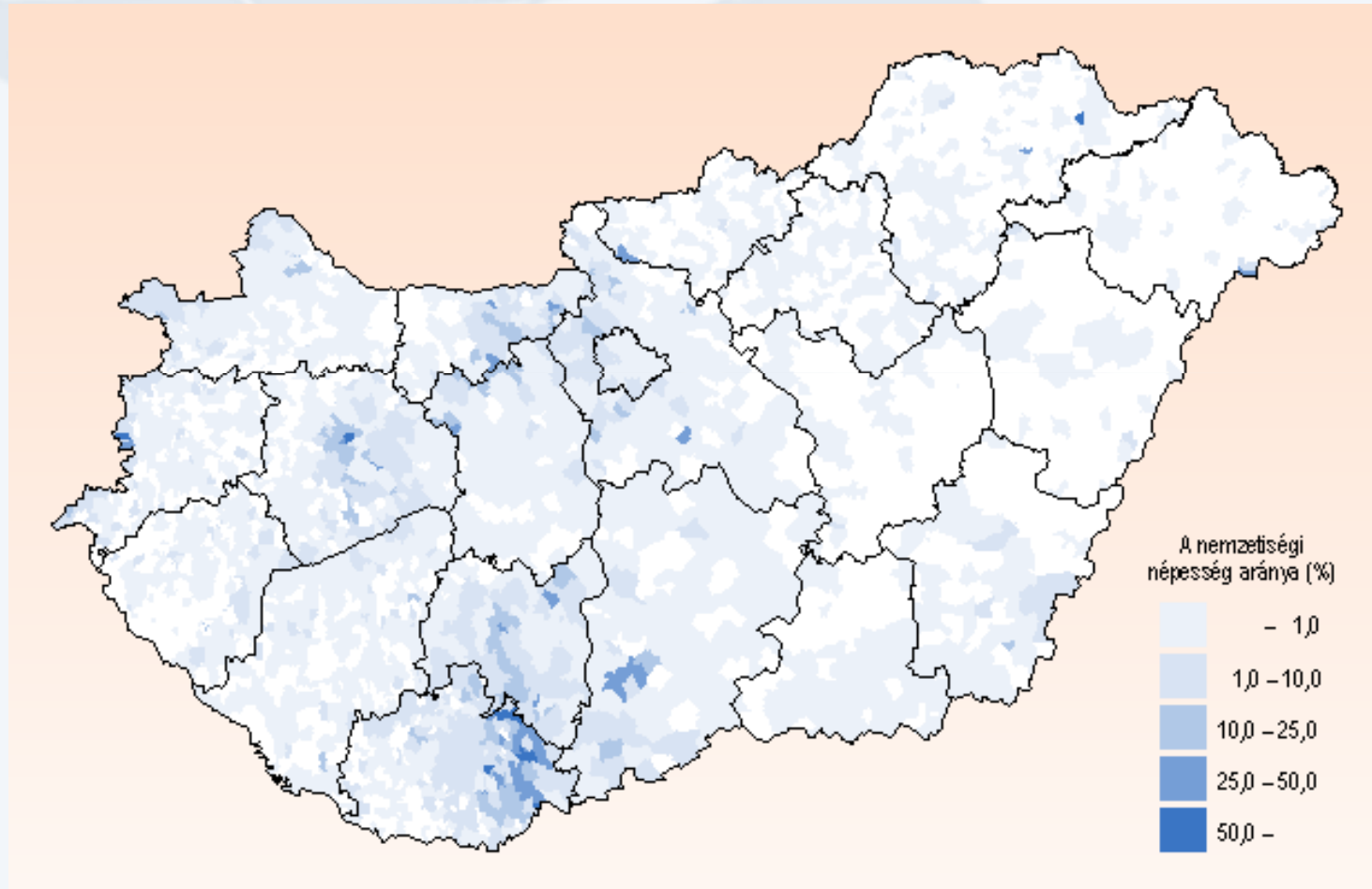

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Etnikai, nemzetiségi megoszlás - németek

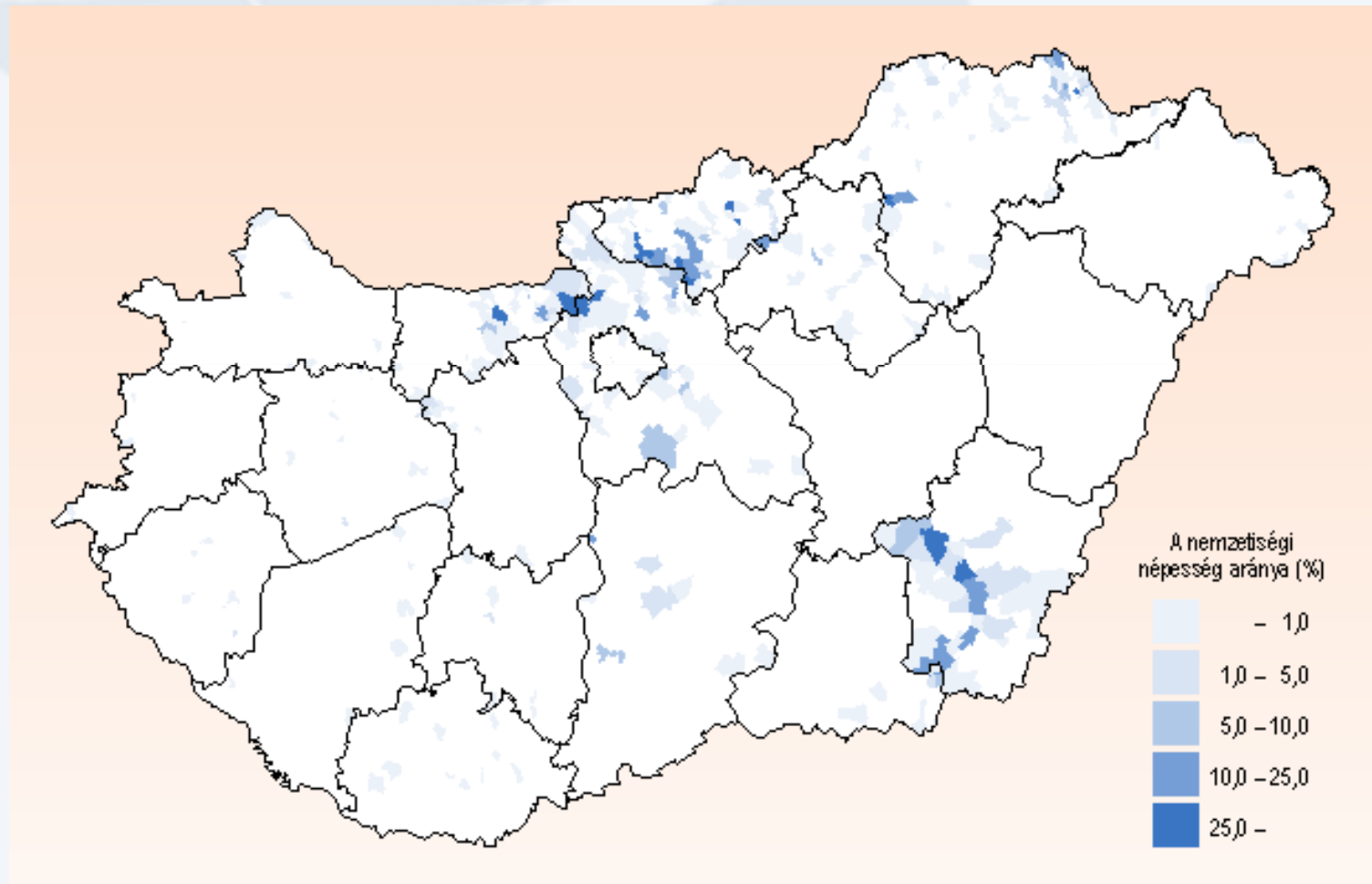

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Etnikai, nemzetiségi megoszlás - szlovákok

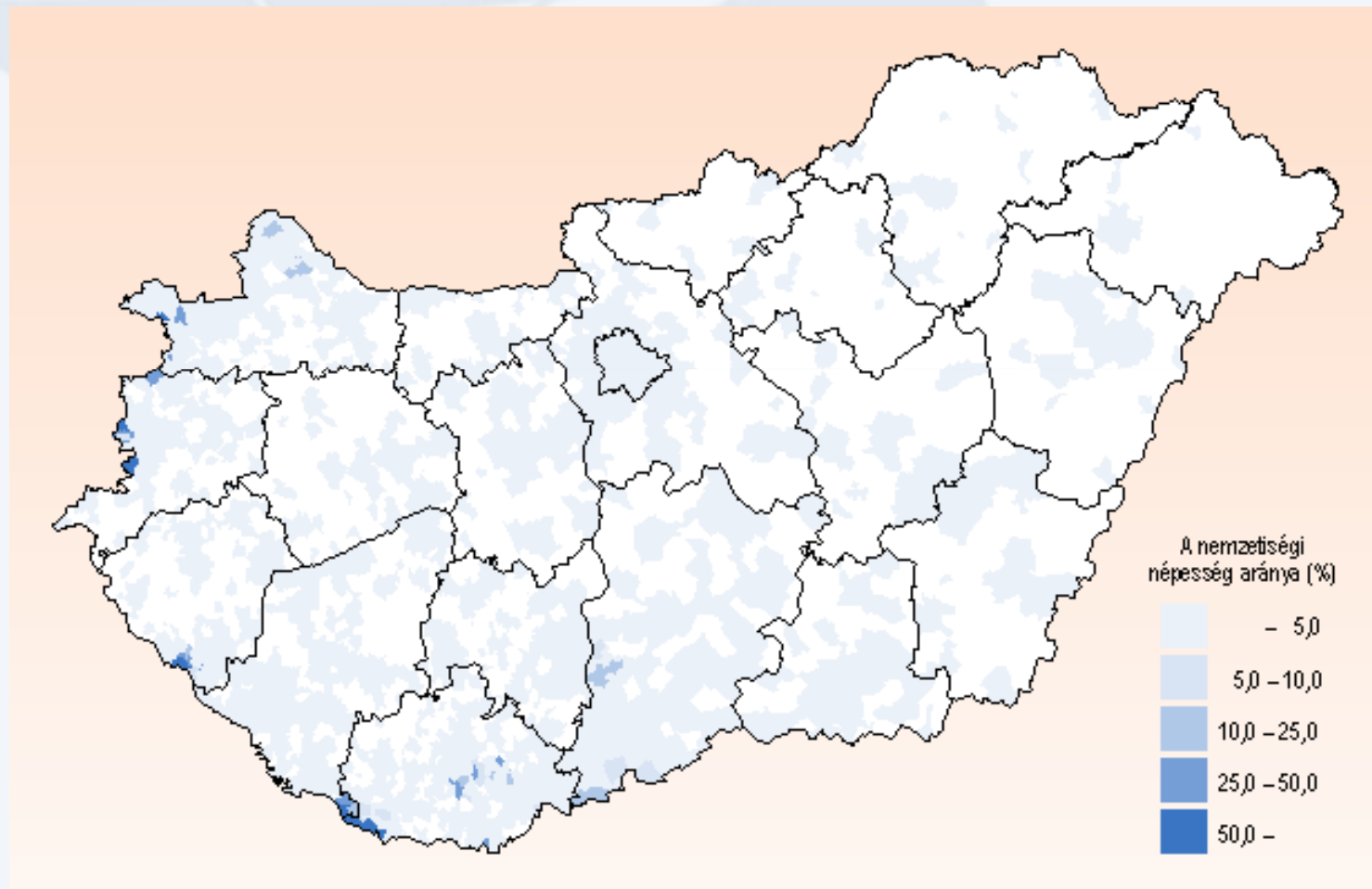

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Etnikai, nemzetiségi megoszlás - horvátok

Népesedéspolitika

A népesedéspolitika célja: a népesedés kontrollja, a népesedési viszonyok megváltoztatását célzó stratégiák és eszközök.

1. Passzív eszközök:

- Családtámogatási rendszer
- Adórendszer
- Ideológiai eszközök

2. Aktív eszközök

- Kényszermigráció
 - Vándorlás ösztönzése
 - Költözési korlátozások
 - Terhességmegszakítással kapcsolatos szabályozások
-

Az életszínvonal

Az életkörülményeket meghatározó legfontosabb tényezők:

3. Az életkörülmények egyéb tényezői

- Lakáshelyzet
- Egészségügyi és szociális ellátás
- oktatás és művelődés
- közbiztonság, közérzet

4. Az életminőség szubjektív elemei

- az életszínvonal percepciója és értékelése; az életkörülményekkel való megelégedettség
- életkörülményekkel életminőséggel kapcsolatos várakozások, jövőbeli változások lehetőségének megítélése

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Az életszínvonal mutatói

Alapmutatók:

- Jövedelem
- Fogyasztás

Kiegészítő mutatók:

- Időfelhasználás

Részmutatók:

- Az alapmutatók fajlagosított értékei

Az életszínvonal mutatói

Mi alapján fajlagosítunk?

1. lakosság:

- jelenlevő népesség
- állandó népesség
- lakónépesség

2. Háztartás

Olyan személyek közössége, akik közös lakásban élnek, és a létfenntartás költségeit részben vagy egészében közösen viselik.

3. Fogyasztási egység

A jövedelem

Az elsődleges lakossági jövedelmek forrásai:

- 1. Munkavállalói jövedelem**
- 2. Működési eredmény**
- 3. Vegyes jövedelem**
- 4. Tulajdonosi jövedelmek**

Másodlagos lakossági jövedelmek

- 1. Pénzbeni szociális juttatások**
 - 2. Egyéb folyó transzferek**
-

Aggregált jövedelem

Rendelkezésre álló jövedelem: az elsődleges és másodlagos jövedelmek nettó értéke.

- Jövedelemadó
- Tb-járulék
- Munkaerőpiaci alapba befizetett összeg
- Egyéb fizetett transzferek

Összes jövedelem (korrigált rendelkezésre álló jövedelem): bővebb kategória; a fentiek mellett tartalmazza a természetbeni juttatások nettó értékét is.

A jövedelem mutatószámai

Fajlagosított mutatószámok:

- Egy főre
- Egy háztartásra
- Egy fogyasztási egységre jutó

Rendelkezésre álló és összes jövedelem

Jövedelemindexek:

Értékindex: a nomináljövedelem változása (két időpontban mért nomináljövedelem hányadosa)

Volumenindex: a reáljövedelem változása (a jövedelemért megvásárolható termékek és szolgáltatások mennyiségének változása) – deflátor index: fogyasztói árindex

Jövedelemadatok

Makroadatok: nemzetgazdasági számlákból

- **Összesített mutatók**
- **A jövedelmek keletkezési helye alapján szolgáltatott adatok**

Mikroadatok: lakossági jövedelmi felvételekből

- **Általában háztartás szinten aggregálva (egyéntől független jövedelmek miatt)**
 - **Adott időszakra vetített jövedelem nagysága egyénre, háztartásra és fogyasztási egységre bontva**
 - **Lehetőség különböző ismérvek alapján felálló csoportok képzésére és a jövedelemeloszlás vizsgálatára**
-

A jövedelemeloszlás

A jövedelemeloszlás vizsgálata lehetőséget nyújt:

- A jövedelmi különbségek abszolút mértékének meghatározására
- A jövedelemkoncentráció bemutatására
- Az eloszlás jellemzőinek vizsgálatára

Kvantiliseloszlások: egyenlő létszámú csoportokhoz tartozó jövedelemértékek és hányadosok vizsgálata

Szóródási mutatók: relatív szóródás, jövedelmi átlagok hányadosai, kiegyenlítődési hiány

Jövedelmkoncentráció: Lorenz-görbe, koncentrációs együttható

A fogyasztás

Nemzeti fogyasztás: az ország lakosságának összfogyasztása, függetlenül a fogyasztás helyétől

Hazai fogyasztás: az ország területén történő összfogyasztás mértéke

A fogyasztás tételei

1. **Vásárolt termékek és szolgáltatások**
 2. **A háztartások által termelt termékek fogyasztása**
 3. **Természetbeni munkadíjak**
 4. **Természetbeni társadalmi juttatások**
-

A fogyasztási szerkezet

A fogyasztási szerkezet sajátosságai is lehetnek rétegeképző tényezők.

Vannak erősen és kevésbé kötött tételek a fogyasztási szerkezetben.

Alapesetben az élelmiszerfogyasztás teljes jövedelmen belüli arányának csökkenésével párhuzamosan javul a jövedelmi helyzet és az életszínvonal.

A fogyasztási szerkezetet nemcsak az anyagi tényezők határozzák meg, erős történeti meghatározottsága is van.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A fogyasztási szerkezet

Megnevezés	Alsó jövedelmi tized	Létminimum alatt élők	Országosan
Élelmiszerek, élvezeti cikkek	46,5	42,8	38,8
Lakásfenntartás	19,6	19,5	18,6
Ruházkodás	5,5	5,8	5,9
Háztartás és lakásfelszerelés	3,1	3,9	4,5
Egészségügy, testápolás	3,3	4,0	4,8
Közlekedés, hírközlés	9,3	10,5	13,0

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A fogyasztás

Év	Élelmiszerek	Italok, dohányár	Ruházkodási cikkek	Tartós fogyasztási cikkek
1990=100				
1993	96	91,1	89,8	120,2
1994	93,5	90	88,3	111,8
1995	87,4	80,1	81,9	102,7
1996	86,3	77,1	76,2	98,9
1997	86,6	78,5	77,9	104

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A fogyasztás

Év	Fűtés, háztartási energia	Egyéb iparcikkek	Szolgáltatások	Összesen
1990=100				
1993	85,8	90,7	96,2	93,2
1994	87,4	88,4	100,2	93,3
1995	82,6	84,7	95,2	87
1996	84,9	81,7	97,2	84,9
1997	81,2	83,9	101,3	86,8

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Szegénység és depriváció

A szegénység elsődleges forrása a jövedelmi viszonyokban keresendő, de a megnyilvánulási formák változatosak lehetnek.

Abszolút szegénység: egy meghatározott létminimum-értékhez köti a szegények csoportjába való tartozást.

Relatív szegénység: egy adott társadalomban elvárható átlagos életszínvonal mértékéhez viszonyít.

Depriváció: a társadalomban megszokott javaktól és lehetőségektől való megfosztottság. Sok esetben a szegénységgel összefüggő gazdasági hátrányokból is fakadhat, de vannak egyéb forrásai is.

A szegénység felfogásában jelentős eltérés található a „fejlett” és „fejletlen” társadalmak között. Míg a „fejlett” országokban a szegénység egy átmeneti, vagy életciklushoz köthető jelenségről van szó, addig a „fejlődők” esetében stabil dolog.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A létminimum

A létminimum az a jövedelmi szint, amelynél kisebb jövedelemmel rendelkezőket szegényeknek nevezünk.

A létminimum meghatározása sem időben, sem térben nem nevezhető egységesnek.

- **A konkrét szükségleteket alapul véve határozzák meg azoknak a termékeknek és szolgáltatásoknak a normatív mértékét, amelyek a létfenntartáshoz és a munkaképességhez szükségesek**
- **A jövedelemeloszlást alapul véve egy adott kvantilis felső értékét tekintik létminimumértéknek**

A társadalmi jelzőszámok

A társadalmi jelzőszámok a korábban megismert népesedési mutatók mellett magukba foglalják az objektív életminőség tényezőinek széles körét, valamint bizonyos esetekben változatos szubjektív elemeket is.

Alapvető módszertani kérdések:

- **Vizsgálati egység:** nem aggregátumokra, hanem egyénekre, illetve háztartásokra koncentrál
 - **Idődimenzió:** időbeli összehasonlíthatóság, változások követése és előrejelzések lehetősége
 - **Egységes keretek:** nemzetközi összehasonlíthatóság, összehangoltság
 - **Technikai megvalósítás:** komplex társadalomstatisztikai rendszerek kialakítása
-

A társadalmi jelzőszámok

Tartalmi és szerkezeti kritériumok:

Komplexitás: az indikátoroknak le kell fedniük minden olyan lényeges területet, amelyek réteggépző szemponttá válhatnak az életminőség tekintetében

Egyszerűség: törekvés a jelenségek viszonylag kis számú, de szemléletes mutatóval való leírására

Használhatóság: az elmozdulások és a különbségek követésére alkalmas érzékeny indikátorok

Összehasonlíthatóság: hosszú idősorok és minél sokrétűbb területi-társadalmi bontás

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A társadalmi jelzőszámok mérésének gyakorlata Magyarországon

1970-es évek: az első hazai kísérletek a társadalmi indikátorok rendszerének kidolgozásával kapcsolatban

Nincs lehetőség a „klasszikus” évenkénti nagymintás felvételekre

Rendszeres kiadványok:

- TÁRKI: Társadalmi Riport
- KSH: Társadalmi Helyzetkép

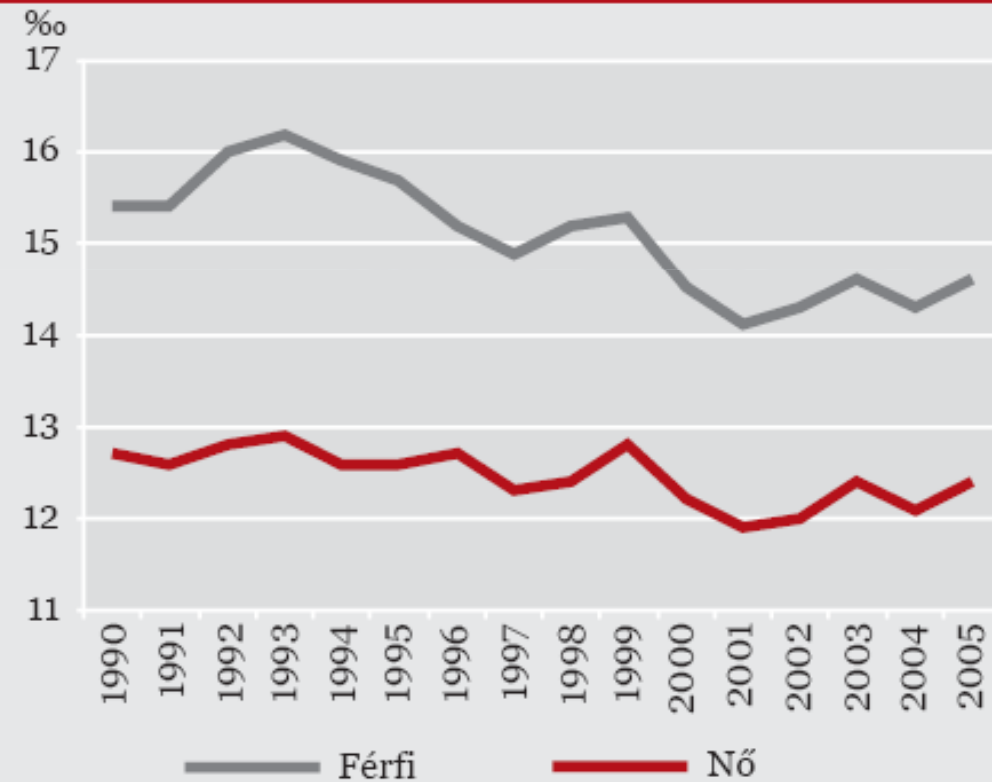

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.2. ábra. Nyers halálzási arányszám

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

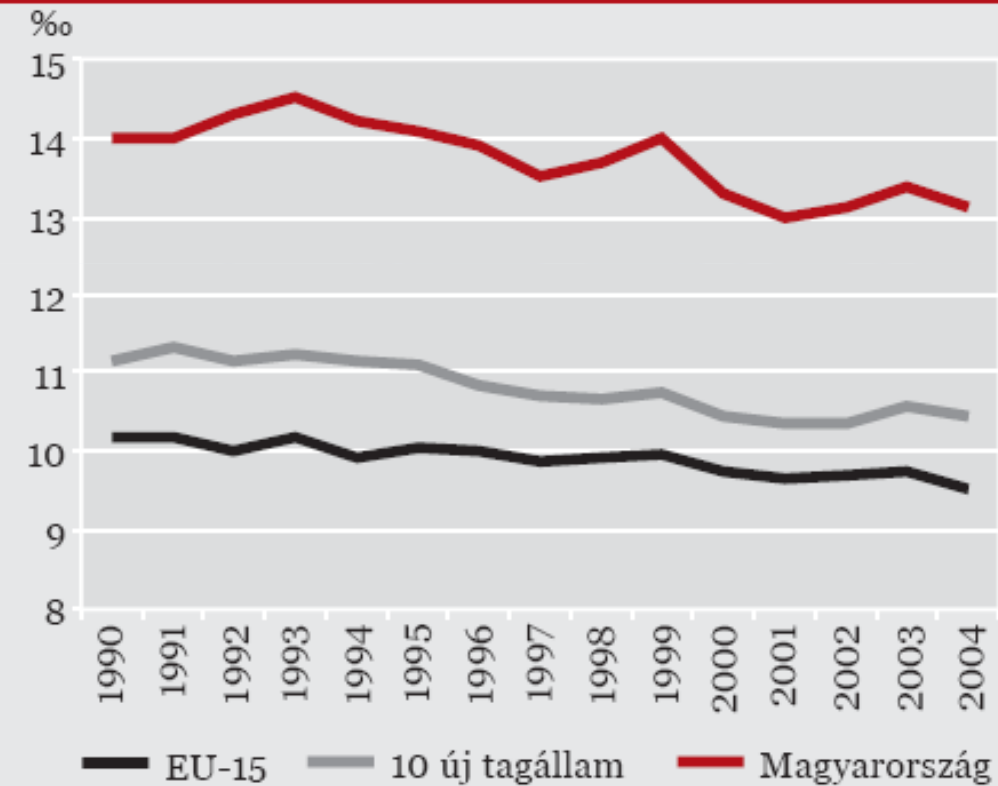

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.5. ábra. Nyers halálozási arányszám az Európai Unióban

Forrás: European health for all database.

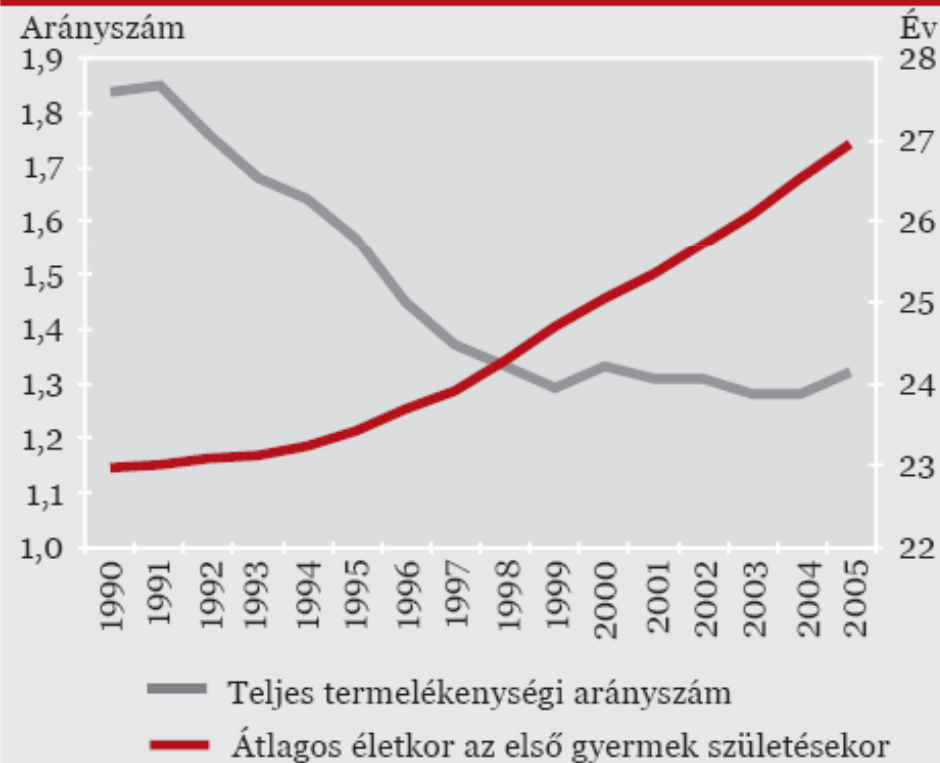

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.7. ábra. Teljes termékenységi arányszám és a nők életkora első gyermekük vállalásakor

Forrás: Időszaki Tájékoztató, Népmozgalom (1990–2001), Demográfiai évkönyvek.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.2. tábla. Élveszületések az anya iskolai végzettsége és korcsoportja szerint, 2005

Iskolai végzettség	-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-	Összesen
	éves							
0-7 osztály	2,8	32,3	26,9	17,8	12,1	6,1	2,1	100,0
8 osztály	0,2	21,7	27,7	24,8	16,4	7,5	1,6	100,0
Szakmunkásképző	-	3,2	23,8	40,3	23,8	7,6	1,3	100,0
Középiskola	-	1,2	16,2	41,9	29,8	9,6	1,3	100,0
Diploma	-	-	3,0	40,9	40,8	13,4	2,0	100,0
Összesen	0,1	6,3	17,2	37,2	28,0	9,6	1,6	100,0

Forrás: Demográfiai évkönyv, 2005.

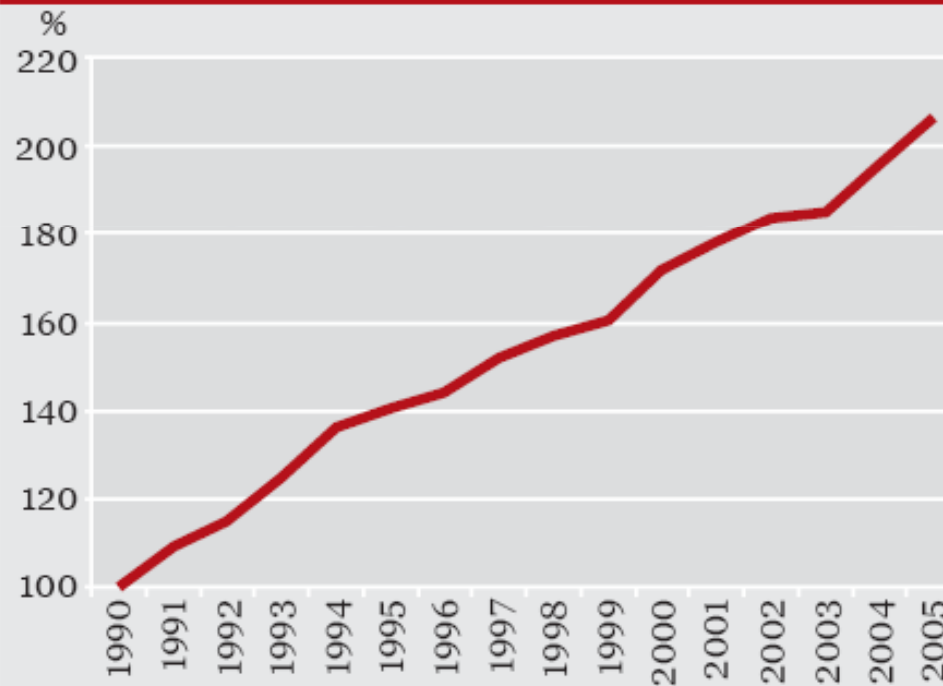

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.9. ábra. A házasságon kívüli születések száma az 1990. évi százalékában

Forrás: Időszaki Tájékoztató, Népmozgalom (1990–2001), Demográfiai évkönyvek.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.11. ábra. A nők teljes első házasságkötési arányszáma

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.6. tábla. Az élettársi kapcsolatban élők a megfelelő korú nőtlenek és hajadonok arányában

	(%)			
Korcsoport, éves	1984	1990	2001	2005
Férfi				
20-24	2,1	3,1	9,2	10,0
25-29	4,3	7,9	21,4	25,6
30-34	7,4	10,8	27,2	32,1
35-39	9,7	11,0	24,9	29,6
40-44	11,1	10,9	21,9	25,0
45-49	9,8	11,0	19,5	21,0
Nő				
20-24	5,2	6,3	16,8	19,6
25-29	7,3	12,9	29,7	36,6
30-34	8,5	13,6	32,8	37,5
35-39	7,3	11,3	29,3	35,5
40-44	7,1	9,1	24,4	30,4
45-49	9,3	7,9	17,7	20,4

Forrás: Népszámlálások, Mikrocenzus 1984, 2005

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - népesedés és család

1.19. ábra. Teljes válási arányszám

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

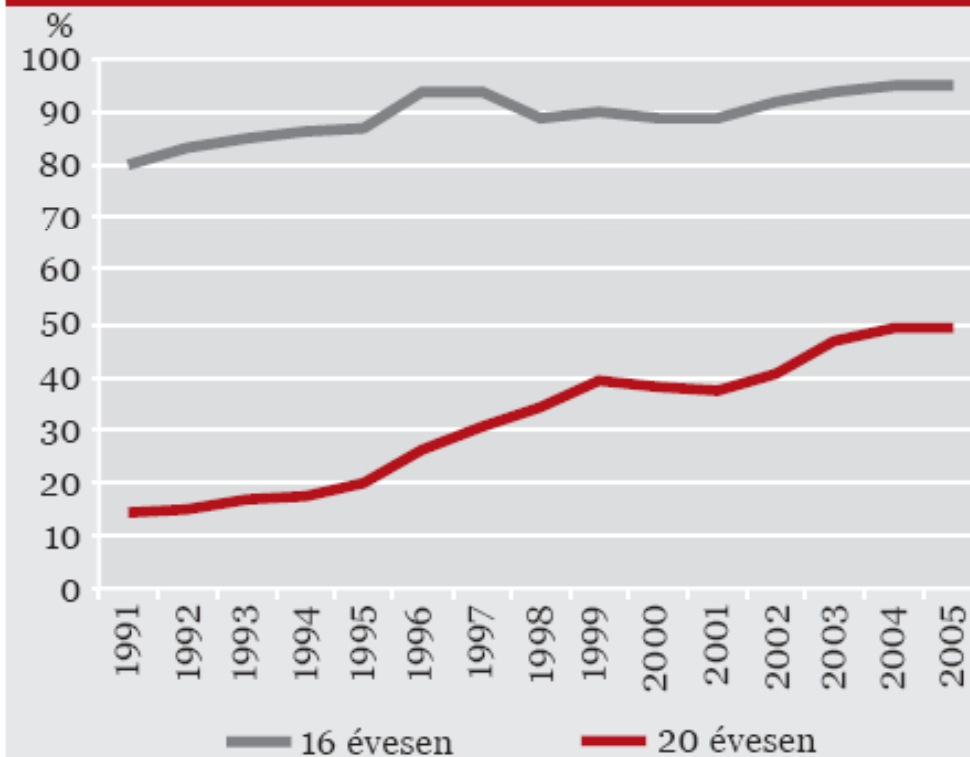

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - oktatás

2.2. ábra. A nappali képzésben részt vevők aránya 16 és 20 éves korban

Forrás: Magyar statisztikai évkönyvek, Demográfiai évkönyvek.

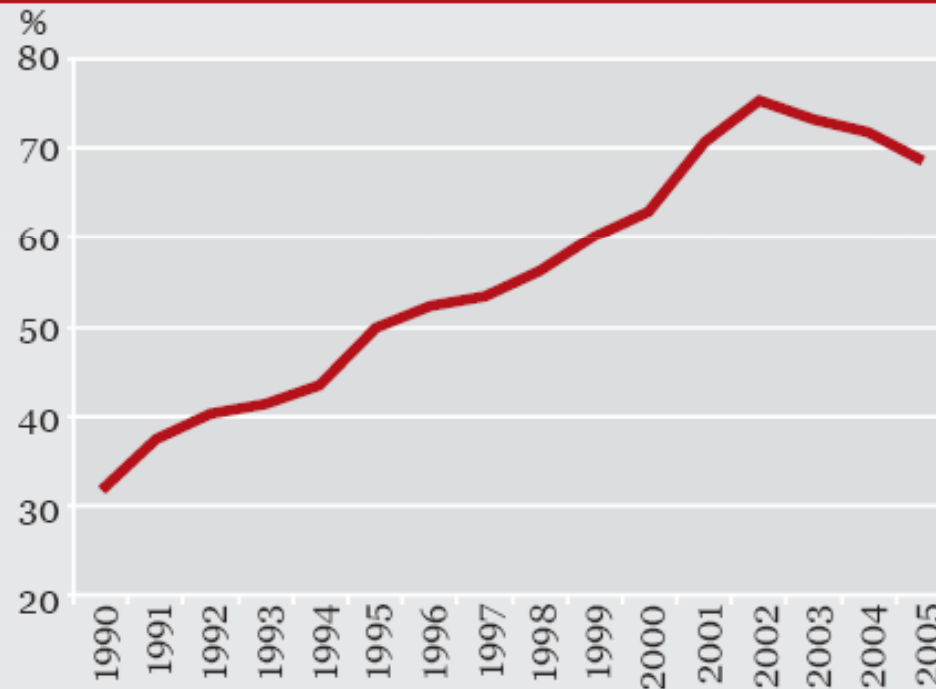

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.4. ábra. A felsőoktatási intézmények nappali tagozatára felvettek aránya az adott évben jelentkezők százalékában

Forrás: Statisztikai tájékoztató; Középfokú oktatás; Felsőfokú oktatás. Oktatási Minisztérium.

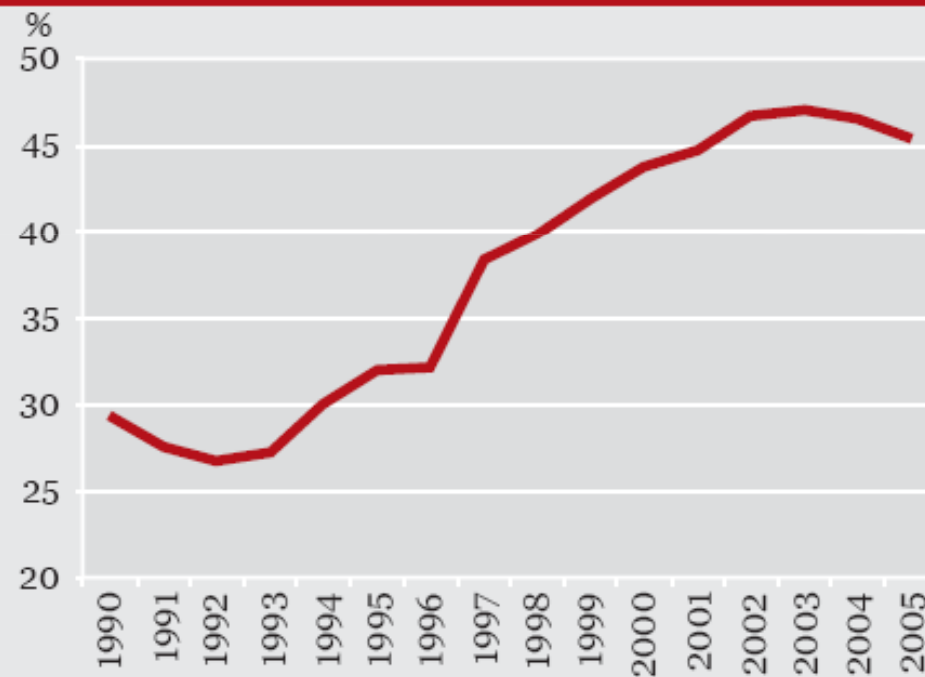

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.8. ábra. A nem nappali tagozatra járók aránya az összes felsőoktatási hallgatók között

Forrás: Statisztikai tájékoztató; Felsőfokú oktatás. Oktatási Minisztérium.

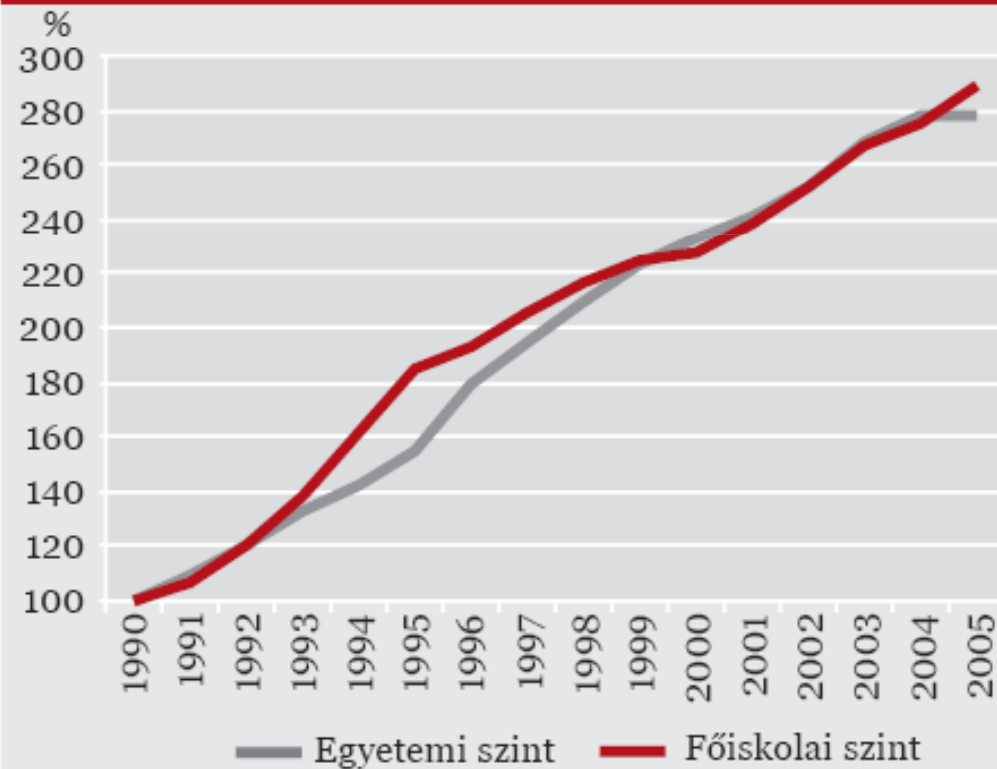

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - oktatás

2.7. ábra. A nappali tagozatos egyetemi-főiskolai hallgatók száma az 1990. évi százalékában

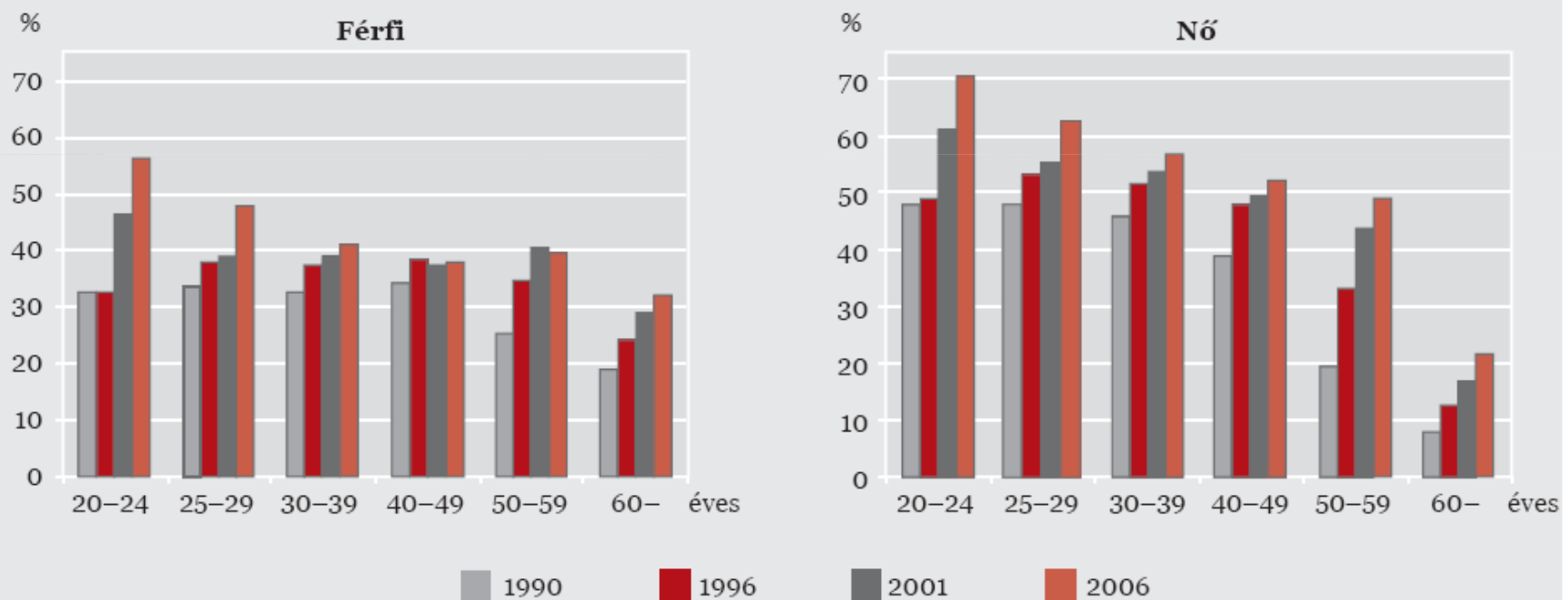

Forrás: Statisztikai tájékoztató; Felsőfokú oktatás. Oktatási Minisztérium.

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.11. ábra. A legalább érettségizettek aránya a 20 éves és idősebb népességben

Forrás: 1990, 2001: Népszámlálás; 1996, 2005: Mikrocenzus.

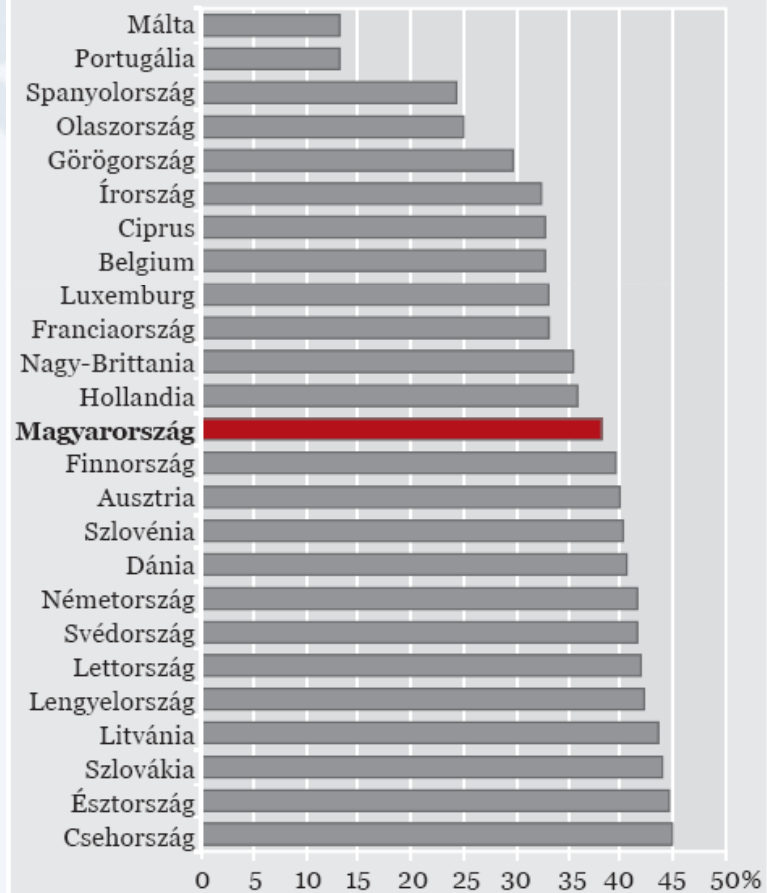

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.14. ábra. A legalább középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 25–64 éves népességben az Európai Unió tagállamaiban, 2005

Forrás: Eurostat.

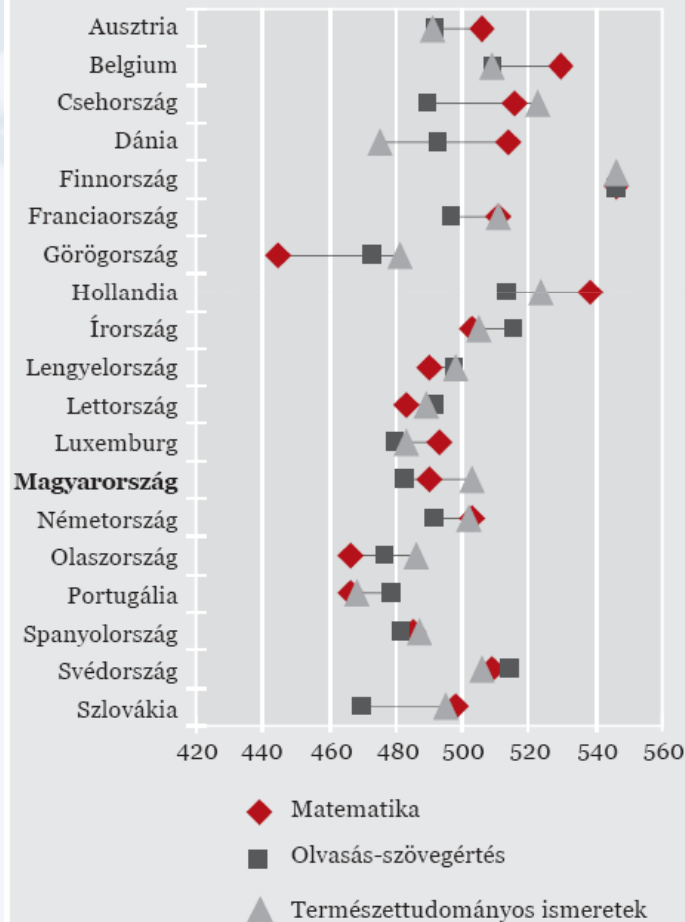

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.16. ábra. Egyes uniós országok átlagos pontszámai a PISA-felmérés által vizsgált területeken, 2003

Forrás: OECD, PISA 2003.

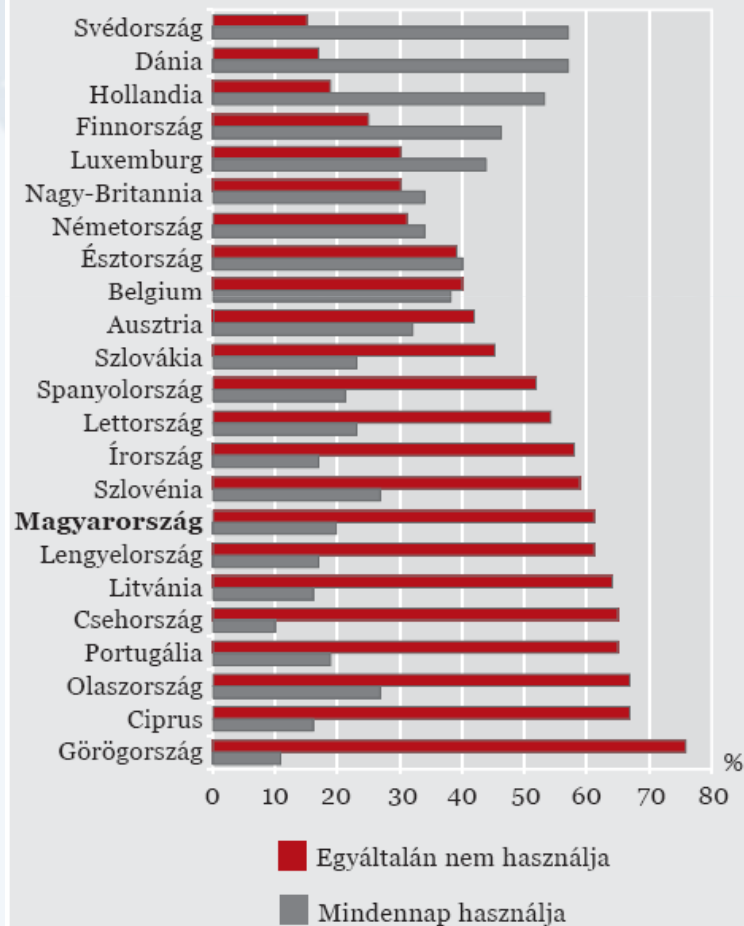

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.21. ábra. Az internetet használók aránya a 16 évesnél idősebbek körében különböző európai országokban, 2005

Forrás: OECD, PISA 2003.

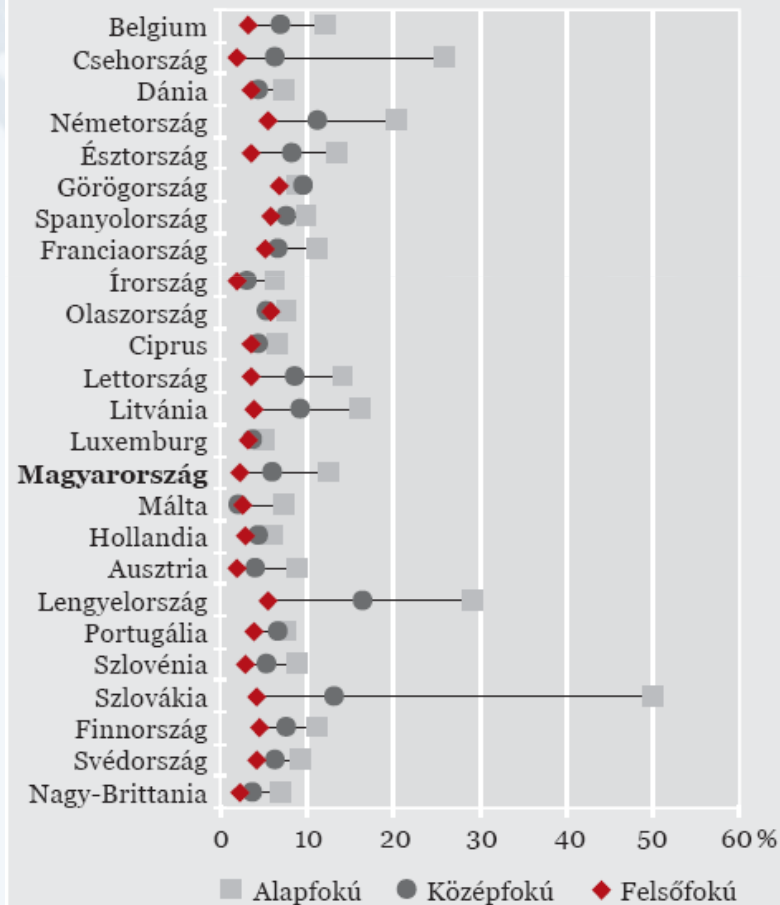

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok – oktatás

2.23. ábra. A 25–59 éves népesség munkanélküliségi rátái iskolázottság szerint, 2005

Forrás: Eurostat.

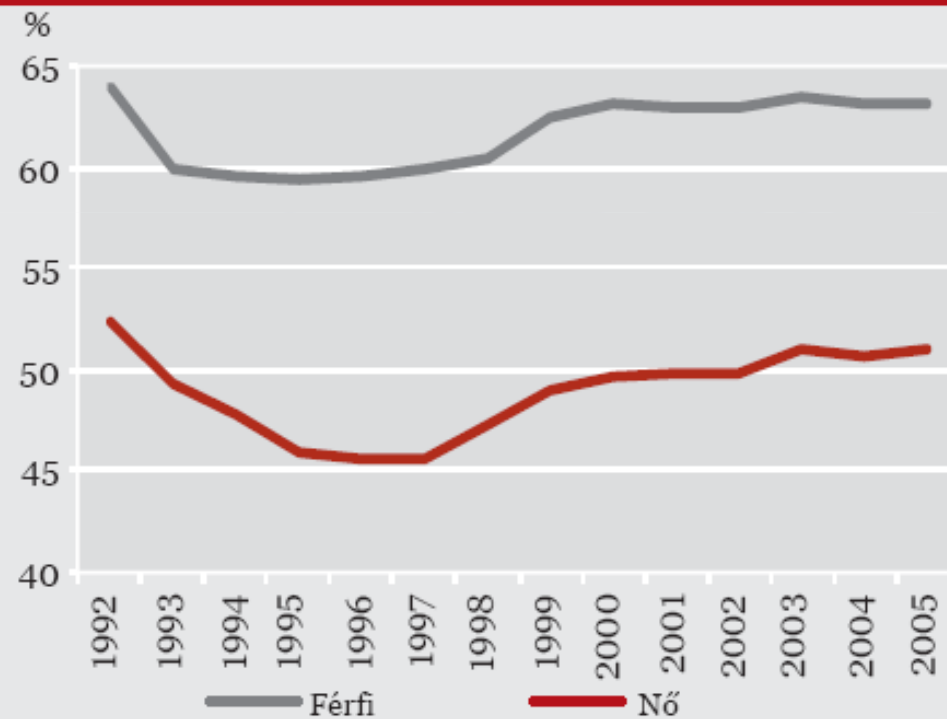

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - foglalkoztatás

3.1. ábra. A 15–64 évesek foglalkoztatási rátája nemenként

Megjegyzés: A 2001–2005. évi adatok a 2001. évi népszámlálás alapján újrasúlyozott adatok.

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés.

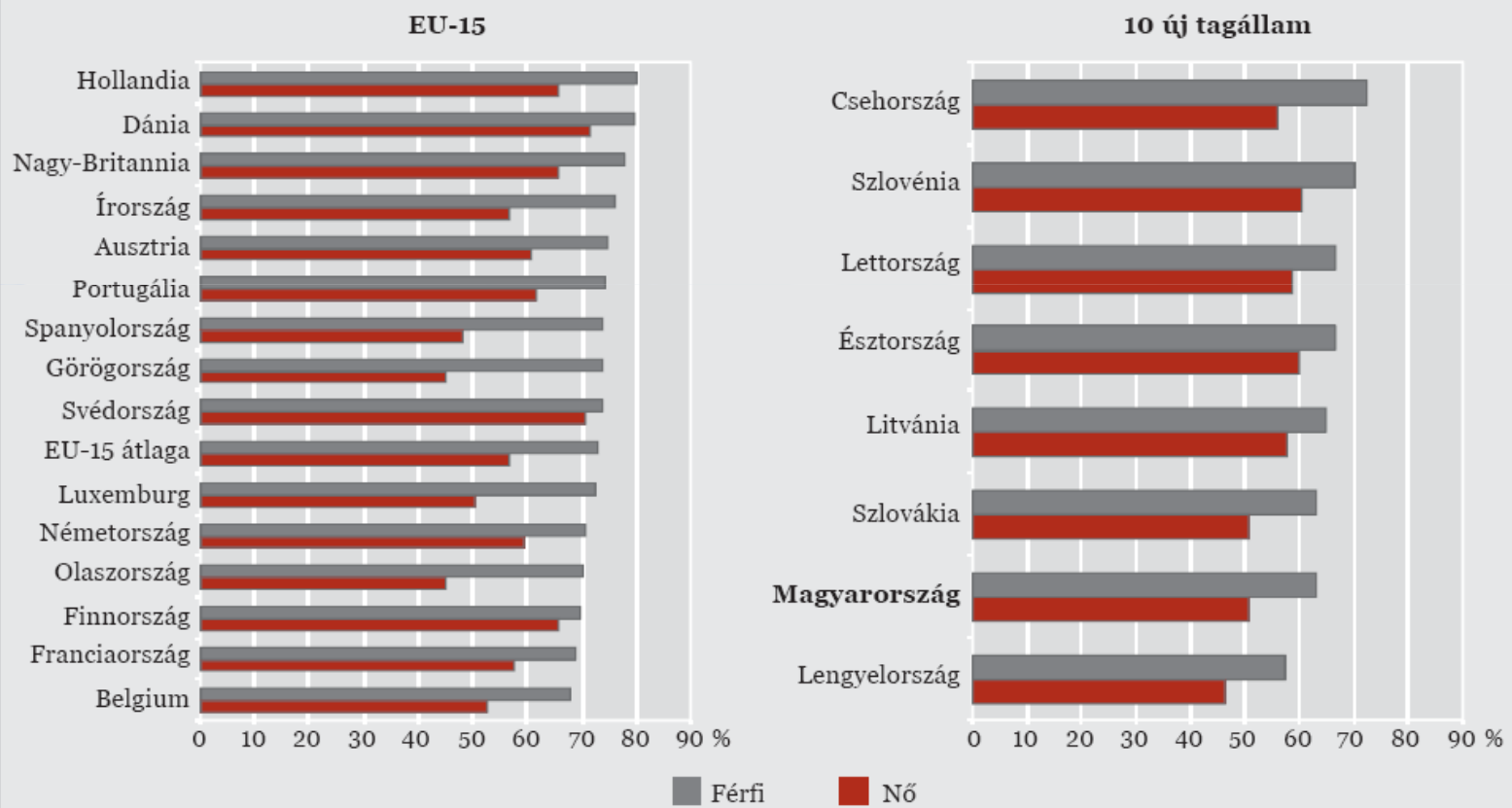

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - foglalkoztatás

3.2. ábra. A 15–64 évesek foglalkoztatási rátája az Európai Unió tagországaiban, 2004

Forrás: Employment in Europe, 2005.

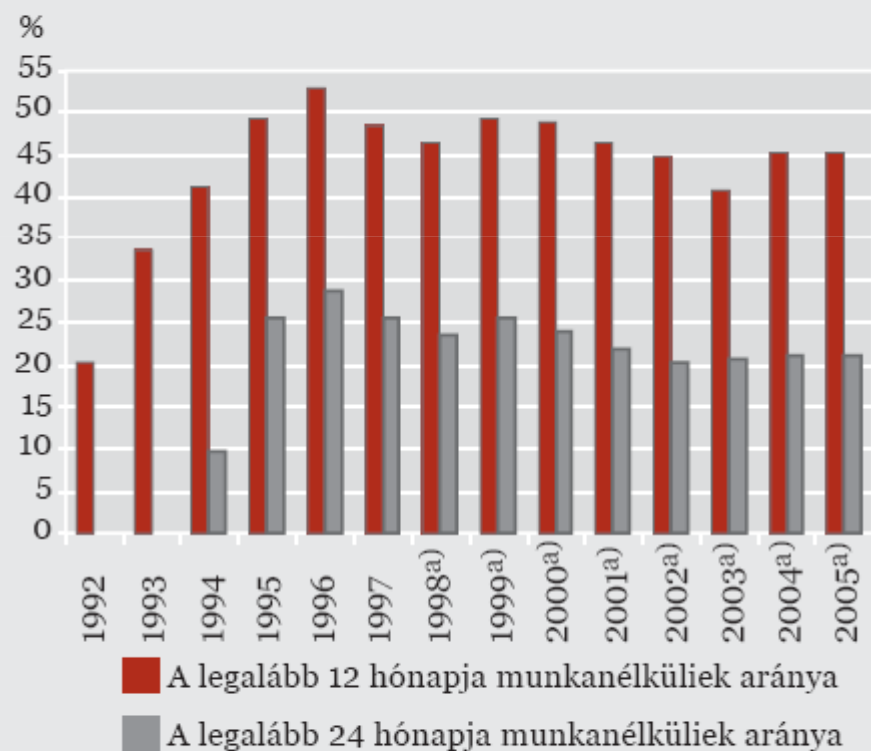

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

KAUTZ GYULA GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Társadalmi jelzőszámok - foglalkoztatás

3.9. ábra. A tartósan munkanélküliek aránya a munkanélküliek között

a) A 2001. évi népszámlálás alapján újrasúlyozott adatok.
Forrás: KSH Munkaerő-felmérés.